974

D

64

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0214 3300

974 X 64

Exemplaar No. 13

Aan

den Grootmeester nationaal der Orde van de Vrijmetselarij, in het belang van de Zege der Waarheid, eerbiedig aangeboden, door

den Schrijver.

392695.

EEN TIENJARIGE STRIJD

DOOR

J. J. DONNER,
Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, enz.

NIET IN DEN HANDEL.

EPE
N. V. STOOMDRUKKERIJ V/H. A. HOOIBERG
1908.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

Aan mijne Kinderen.

Mijne benoeming in Augustus 1896 tot resident van Madioen stelde mij al zeer spoedig voor een zwaren strijd, waaraan ik jaren lang mijne beste krachten wijdde.

Laster en verdachtmaking waren als gevolg van dien strijd in ruime mate mijn deel.

Mij hiervan, zoo noodig, te zuiveren in de oogen mijner kinderen als zij eenmaal groot geworden zullen zijn, is het doel waarmede ik de hoofdmomenten van dien thans tienjarigen strijd vereenigd heb tot een bundel, waaraan ter toelichting een kaart is toegevoegd.

Nijmegen, 12 Juni 1908.

DONNER.

INHOUD.

Bladz.

I. Missive, gedagteekend Renkum, 27 September 1903, geheim, eigenhandig, gericht aan Z. Exc. den Minister van Koloniën A. W. F. Idenburg, met Bijlage 1

II. Korte Nota d. d. 8 Januari 1904 te 's-Gravenhage in persoon overhandigd aan Z. Exc. den Minister van Koloniën A. W. F. Idenburg 28

III. Korte Nota d. d. 23 Augustus 1904 te 's-Gravenhage op 24 Augustus 1904 in persoon overhandigd aan Z. Exc. den Gouverneur-Generaal J. B. van Heutsz 30

IV. Schrijven, gedagteekend Renkum, 16 October 1904, gericht aan Z. Exc. den Gouverneur-Generaal J. B. van Heutsz, met Bijlage 32

V. Missive, gedagteekend Renkum, 8 November 1904, eigenhandig, gericht aan den Minister van Koloniën en aan den Gouverneur-Generaal, met Bijlage 36

VI. Missive, gedagteekend 's-Gravenhage, 6 December 1904 Lett. A[1] No. 10, van den Minister van Koloniën in antwoord op sub V 42

VII. Missive, gedagteekend Renkum, 1 Mei 1905, eigenhandig, gericht aan Z. Exc. den Gouverneur-Generaal J. B. van Heutsz, met Bijlage 43

VIII. Mijn artikel „Autosuggestie", gedagteekend Renkum, 15 October 1905, met niet voor publiciteit bestemde „Toelichting", voor welk artikel door mij herhaaldelijk, doch te vergeefs plaatsing werd gevraagd in de pers . . 49

IX. Mijn opstel „Mijne beschouwingen over aanleiding Bali-

expeditie", gedagteekend Nijmegen, 21 September 1906, toegezonden aan het toenmalig Kamerlid A. S. Talma, met Bijlage 56

X. Mijn opstel „Het Panislamisme in onze Koloniën", gedagteekend Nijmegen, 5 Februari 1907, toegezonden aan het toenmalig Kamerlid A. S. Talma, alsmede aan enkele geestverwanten 63

XI. Mijn opstel „Het Panislamisme in de wereldpolitiek", gedagteekend Nijmegen, 5 Februari 1908, toegezonden aan Prof. Dr. A. Kuyper 66

XII. Missive, gedagteekend Nijmegen, 20 Mei 1908, eigenhandig, gericht aan Z. Exc. den Minister van Koloniën A. W. F. Idenburg. 69

AANHANGSEL.

Een „wereldkaart" ter toelichting der bijlagen sub III, X, XI en XII.

I. RENKUM, 27 Sept. 1903.

LETT. A.
BIJLAGE:
EEN GEHEIME NOTA.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Koloniën
te 's-Gravenhage.

GEHEIM. — EIGENHANDIG.

Na een verblijf van eenige maanden in Gelderland, richtten zich mijne gedachten weder op Indië.

En zoo ontwaarde ik met bijna uitsluitend persberichten als bron verschijnselen en gebeurtenissen, die — gedeeltelijk onder den schijn van rustige rust — in hooge mate de aandacht van Uwe Excellentie verdienen, aangezien zij onmiskenbaar wijzen op een voortgezette actie van Brotodiningrat.

Daarom moge Uwe Excellentie mij verontschuldigen, indien ik, wellicht in strijd met conventioneele begrippen, mij verplicht gevoel Uwe Excellentie langs dezen weg eerbiedig een geheime Nota aan te bieden, waarvan de inhoud, wegens het mij totaal ontbreken van officieele bescheiden en afschriften daarvan en de daaruit voortvloeiende noodzakelijkheid, uitsluitend op mijn geheugen te vertrouwen, misschien aan volledigheid te kort schiet, doch naar mijn innigste overtuiging de oplossing aangeeft van verschijnselen en van gebeurtenissen, die zich nà mijn vertrek uit Indië in April j.l. voordeden, o. a. van „de schrikbarende toename der **rietbranden** in **Besoeki** in 1903", samenvallende met „een miniem voorkomen van rietbranden in Midden-Java in tegenstelling van de jaren 1901 en 1902".

De resident met verlof:
DONNER.
RENKUM, Villa „Anna".

GEHEIME NOTA, eerbiedig aangeboden aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën, ten vervolge van mijne aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië gerichte zeer geheime rapporten de dato 29 November 1902, 18 Februari, 14 Maart, 2 en 4 April 1903 Nos 221/g, 33/g, 60/g, 75/g en ?/g.

EERSTE GEDEELTE.

Aanteekeningen: hoofdzakelijk (op sub IV na) ontleend aan persberichten, met korte opmerkingen en parenthèse.

(N.B. De woorden waarop ik speciaal de aandacht wenschte te vestigen, waren rood onderstreept of met rooden inkt geschreven. Hier zijn ze gespatieerd gedrukt.)

I.

BRON: *Javabode*, 20 Mei 1903.

KORTE INHOUD:

Soesoehoenan van plan zijn Javaansche lijfwacht in uniform Pruisische gardes du corps te steken, zichzelf in admiraals-uniform.

(Vermoedelijk met oog op bondgenootschap Duitschland-Turkije. Tijdens mijn verblijf te Madioen reeds vernomen dat Javaansche lijfwacht Soesoehoenan zou gerecruteerd worden uit Indo's.)

II.

BRON: *Javabode*, 22 Mei 1903.

KORTE INHOUD:

Aan Sech Said bin Abdullah Baädilla, hoofd (luitenant) Arabieren te Banda-Neira, zes maanden verlof verleend buiten bezwaar lande wegens particuliere redenen: handelsbelangen Moskou, Parijs, Brussel en Amsterdam. Zoekt aldaar afnemers voor zijne aanzienlijke parelvisscherijen in Molukken. Zoekt genezing oogcatarrh bij Duitsch professor. Zal reizen over Singapore, China, Japan, Dalney naar Moskou.

III.

BRON: *Nieuwe Rott. Cour.*, 2 Sept. 1903, 1e bl. C.

KORTE INHOUD:

Sech Said bin Abdullah Baädilla, luitenant Arabieren Banda, zal op audiëntie bij Minister van Koloniën gaan en is voornemens op zijn terugreis een bezoek te brengen aan den sultan van Turkije. (Waarom blijkt thans eerst. dat Constantinopel einddoel reis is?)

IV.

BRON: Particulier schrijven uit Madioen.

KORTE INHOUD:

29 Mei 1903. Broto logeert twee nachten bij Pangeran Tjokradiningrat, jongeren broeder Soesoehoenan te Solo.

8 Juni 1903. Sekaten (gareleeg moeloed) te Solo.

Duizenden uit West-, Midden- en Oost-Java aldaar verzameld, waaronder de noodige „goeroes" en geestdrijvers.

De „goeroe" Djiman te Solo, door Soesoehoenan de naam Bendoro Darmowasito [1]) gegeven, alsmede het recht om den songsong van Pangerans-zoon en gouden band om hoofddeksel te voeren, door Pangeran Tjokronegoro,

[1]) Darmo = plicht, wet; wasito = oppermacht.

ook genoemd Bendoro Sidikmoelyo [1]), ontvangt tal van gasten uit alle oorden, die bij hem geïntroduceerd worden door een mantrie en zekeren Entjik Brahim (een Moor, vide Aant. VII), beiden gunstelingen van den Soesoehoenan.

Voor het huis van den „goeroe" Djiman nabij het station Djebres staan standbeelden van Dosomoeko [2]), vorst van Ngalengko [3]) en Koembokarno [4]), diens zoon.

V.

BRON: *Javabode*, 13 Juni 1903.

KORTE INHOUD:

Op 8 Juni (den dag der Sekaten te Solo) wordt op het erf van den wedono van Lodoyo (Blitar) de mysterieuse gong, afkomstig uit Kartasoera (Solo), door priesters gemandied.

(Traditioneel gebruik? wenschelijk na te gaan.)

VI.

BRON: *Nieuwe Rott. Cour.*, 15 Juli 1903, 2e bl A.

KORTE INHOUD:

Begin Juni vertrekt Sultan Batjan van Bandong naar Soerabaya, om van daar de terugreis naar Batjan te aanvaarden.

Hij neemt 40 gezinnen uit Preanger mede om aan Batjansche bevolking den landbouw te leeren en ook om werkzaam te zijn aan den bouw van een nieuwen

---

[1]) Sidik = Arab. çaddiq = profetisch, helderziend of Sanskr. siddhi = verwezenlijking, goede uitkomst; moelyo = heerlijk, verheven.

[2]) Dosomoeko = bijnaam vorst Rawono uit het gedicht Romo, beteekenis = met tien aangezichten.

[3]) Ngalengko = Ceylon, oorspronkelijk terreinhandeling Brotoyoedo, later door traditie naar Midden- en Oost-Java overgebracht.

[4]) Koembokarno = eigennaam jongere broeder Rawono; koembo = knobbel aan het voorhoofd van een olifant; karno = oor, ook eigennaam: zonnegod.

Kraton, zijnde de oude onlangs door aardbeving zoogoed als vernield (vreemde combinatie!)

Zal na aankomst zijn zoon zenden naar Java om opgeleid te worden voor Hoogere Burgerschool.

Zal na eenige maanden terugkomen om in het huwelijk te treden met een der dochters van den Sultan van Djocja.

Daarop volgt huwelijk van Sultan Batjan's jongere zuster met Raden Tirtoadisoerjo

(Deze Raden Tirtoadisoerjo moet dezelfde persoon zijn, voor wiens optreden ik Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal reeds waarschuwde bij mijne geheime missive d. d. 4 Mei 1902 No. 64/g, namelijk verwant aan den in 1888 ontslagen regent van Bodjonegoro Tirtonoto en aan Broto. Als ex-hoofredacteur van de *Pembrita Betawi* was hij een ijverig agent van Broto. Bemerkende, dat het oog op hem werd gericht, legde hij redactie neder en vestigde zich te Bandong. Hij vergezelde in 1902 Soesoehoenans zendelingen door Bantam naar Lebak, welke zendelingen te Batavia eene ontmoeting hadden met andere zendelingen van den Soesoehoenan naar Singapoera. Onlangs werd mij in een particulier schrijven uit Madioen zijn optreden in den kraton van Solo bericht, waar hij uitstekend door den Soesoehoenan ontvangen werd, die hem zijn poesaka's en het inwendige van den kraton liet zien (gedong).

VII.

BRON: *Javabode's*, 10, 11 en 13 Juni 1903.

KORTE INHOUD:

Bezoek Soesoehoenan aan Samarang. 10 Juni. Aankomst Soesoehoenan te Samarang (dus twee dagen na Sekaten, vide Aant. V en VI). Civiele (dus geen militaire?) autoriteiten in klein (dus niet officieel?) tenue bij ontvangst aanwezig. Bij in- en uitstappen bracht een muziekcorps het volkslied ten gehoore (officieel?).

Soesoehoenan in eigen rijtuig naar hôtel Bodjong. Weg derwaarts zwart van menschen van alle nationaliteiten. Bij aankomst begroeten Soesoehoenan en Ratoe van balkon de menigte.

11 Juni. In tegenstelling met gisteren hurkten nu de Javanen, toen het vorstelijk rijtuig voorbij kwam. (Bij reizen Gouverneur-Generaal hurkt bevolking hoofdplaatsen nooit. Waarom hier eersten dag niet, tweeden dag wel?)

Bezoek pantserschip „Koningin-Regentes". Bemanning defileert voor Soesoehoenan.

12 Juni. Particulier bezoek Soesoehoenan aan Regent Samarang. (Moet eene bedoeling hebben.)

Vauxhall in Societeit „Harmonie" zal opgeluisterd worden door strijkorkest Soesoehoenan, bestaande uit 60 jongelieden van Javaanschen adel.

13 Juni. Soesoehoenan bezocht vorigen avond Vauxhall in Societeit „Harmonie" zonder Ratoe (lichte ongesteldheid).

Vorst kwam vroeger dan verwacht werd, zoodat residenten van Samarang en Solo nog niet aanwezig waren om hem te ontvangen. (Zoo'n grove fout tegen de étiquette van die zijde, waardoor beide residenten een mal figuur sloegen, moet met bijbedoelingen geschied zijn.)

14 Juni. Soirée schepelingen, bijgewoond door beide residenten, niet door Soesoehoenan (stond dus blijkbaar wel op programma). Wel brengt Soesoehoenan een vriendschappelijk bezoek aan den kapitein der Mooren Alie Akoewan. (Vide Aant. IV. Moet een bedoeling hebben.)

15 Juni. Vertrek Soesoehoenan naar Solo per extratrein 9 u. 13 min.

Onbeschrijfelijk veel volk op de been. Toen de trein zich in beweging zette, werd hoera geroepen.

VIII.

BRON: *Nieuwe Rott. Cour.*, 2 Aug. 1903, 1e bl. A.

KORTE INHOUD:

4 Juli. Door onbekende oorzaak ontploffing in korrelhuis buskruitmolen Ngawie (brandpunt terrorisme 1901). (Zeer goed mogelijk dat hier eenvoudig aan een acci-

dent moet gedacht worden. Doch ik herinner mij, dat toen Baron Van Heerdt militair commandant te Ngawie was, de moeder van Broto met tal van volgelingen aan fort een bezoek bracht en de meest indiscrete vragen gedaan werden omtrent sterkte garnizoen en andere details en gezelschap vroeg om rondgeleid te worden en nauwkeurig localiteit opnam. Kromowirio, ontslagen bekel van Ketangi, veroordeeld in zake diefstal Rambilje, doch in revisie vrijgesproken, vurig agent Broto-partij, die jarenlang in vuurhaard Blitar-Malang zat (Genoeng Kawi), was in benting zeer goed thuis. Daarom acht ik mogelijkheid niet uitgesloten dat Broto-partij in dit accident de hand heeft gehad.)

IX.

BRON: *Nieuwe Rott. Cour.*, 2 Aug. 1903, 1e bl. A.

KORTE INHOUD:

7 Juli. Algemeene klacht over tekort aan werkkrachten in de residentiën Soerabaya en Kediri gedurende de maanden Mei en Juni 1903.

X.

BRON: *Nieuwe Rott. Cour.*, 4 Sept. 1903, 2e bl. B.

KORTE INHOUD:

1 Augustus. Het tekort aan werkkrachten, dat zich een of twee maanden geleden zoo sterk deed gevoelen, is nu op de meeste plaatsen weer verdwenen.

Van Madoera, vooral Soemenep, komen vele werkzoekenden naar den vasten wal.

(Dit verschijnsel is op zichzelf zóó gewoon, dat het reeds argwaan verwekt, daarop de aandacht te zien gevestigd, vooral in verband met het woord Soemenep. Einde Juli vertoeft Broto te Pasoeroean. Niets gemakkelijker dan van Pasoeroean uit in Soemenep te ageeren door middel van de vele connectiën tusschen die plaatsen tijdens een thans tot armoede en vergetelheid vervallen regentengeslacht. Vide Beschouwingen.)

Rietbranden in Midden-Java miniem.

XI.

BRON: *Nieuwe Rott. Cour.*, 1903 2e bl. B. Overgenomen uit *Soerabayasch Handelsblad* ± 7 Juli 1903.

KORTE INHOUD:

Rietbranden Besoeki. Schade bijzonder groot. Er moeten in Bondowoso en Pasoeroean fabrieken zijn, die tot-nogtoe vrijwel slechts verbrand riet hebben kunnen vermalen.

De schade loopt in de duizenden.

Tuinen, bewaakt door 50 of 60 man, gaan toch in vlammen op.

De bevolking schijnt zich aan regelingen van de zijde van het bestuur niets te storen.

Algemeene indruk: toestand bedenkelijk.

XII.

BRON: *Javabode*, 13 Juli 1903.

KORTE INHOUD:

Volgens artikel *Soerabaya-Courant* neemt de onveiligheid op het eiland Madoera schrikbarend toe, in het bijzonder in de afdeeling Soemenep, waar groote gewapende benden op roof uitgaan.

Ario's en pandjies zouden de „bangsats" wapenen en leiden om samen den buit te deelen, bij de rooverijen behaald.

In tegenstelling met de gewone Indische manieren wordt niet gescholden op den resident Chauvigny de Blot, maar erkend dat deze krachtdadig optreedt, zooals van den man van den Tjilegon-opstand in 1888 niet anders kan verwacht worden.

XIII.

BRON: *Javabode*, 14 Juli 1903.

KORTE INHOUD:

Het *Soerabayasch Handelsblad* van jongstleden Zaterdag (dus 11 Juli) zag rood van de artikelen en verslagen

over de rietbranden die in Besoeki de suikerondernemingen teisteren.

Resident wordt hier geridiculiseerd. (De residenten van Madioen werden steeds geridiculiseerd.)

Verder wordt een poging gedaan om de oorzaken der schuurbranden op rekening te schuiven van het personeel op de tabaksondernemingen, en geïnsinueerd dat de rietbranden wel gelijke oorzaken zullen hebben.

XIV.

BRON: *Javabode*, 4 Aug. 1903.

KORTE INHOUD:

Publiceering statistiek der rietbranden van Besoeki loopende tot 27 Juli.

Correspondentie uit Banjoewangi over de nieuwe ontginningen in Banjoewangi (Rogodjampi), hoofdzakelijk bestaande uit Javanen uit Cheribon en Japara. Wordt gewaarschuwd tegen door gouvernement voorgenomen bevordering dier emigratie, waardoor „leegloopers" en „schuivers" derwaarts zouden worden gelokt.

(Uit statistiek blijkt, dat op fabriek Rogodjampi, gelegen in of nabij den door mij aangewezen „vuurhaard anarchistische beweging over Java", tot 27 Juli geen enkele rietbrand had plaats gehad.)

Ook heeft deze statistiek ten doel te insinueeren, dat niet de Javanen aan die rietbranden schuld zouden hebben, maar wel de Madoereezen.

XV.

BRON: *De Telegraaf*, 15 Sept. 1903, Avondblad, 2e blad.

KORTE INHOUD:

Vermelding tragisch geval uit de residentie Besoeki.

Een der regenten uit dat gewest zou plotseling waanzinnig geworden zijn.

(Een of andere catastrophe was reeds lang te voorzien.)

XVI.

BRON: *Nieuwe Rott. Cour.*, 19 September 1903, 1e bl. C.
KORTE INHOUD:
Volgens Koloniaal Verslag 1903:

De veiligheid van personen en goederen liet vooral in de residentie Batavia en in sommige gewesten van Midden-Java, tengevolge van den minder gunstigen oeconomischen toestand der bevolking, veel te wenschen over.

(Ook in 1901 werd het terrorisme in Grobogan geweten aan den ongunstigen toestand dier afdeeling. Sedert komen aldaar geen ketjoe-partijen meer voor, hoewel de draagkracht der bevolking er in dien korten tijd onmogelijk veel op verbeterd kan zijn.

De *Samarangsche Courant* (Broto-orgaan) trachtte de ketjoe-partijen in Ngawie en Magetan in 1901 ook op rekening te schuiven van den minder gunstigen oeconomischen toestand, waarin de bevolking dier afdeeling zou verkeeren. Herhaaldelijk werd door mij met kracht tegen deze mystificatie geprotesteerd, het laatst in mijn afscheidsrede op 4 April j.l.)

TWEEDE GEDEELTE.

Beschouwingen naar aanleiding der Aanteekeningen in Eerste Gedeelte.

In mijn Broto-cyclus (aangevangen 24 December 1898 met mijn semi-officieel schrijven aan wijlen den toenmaligen algemeenen secretaris Mr. Heringa en afgesloten op 4 April 1903) staat geen enkel woord, van welks waarheid ik niet volkomen overtuigd ben.

Conscientieus wikte en woog ik ieder woord vóór ik het neerschreef en omisseerde alles wat twijfelachtig was en den toets der waarheid niet kon doorstaan.

Aan het streng doorvoeren van dat systeem, nauw samenhangende met een misschien kinderlijk, maar tot

religie aangegroeid onwrikbaar Geloof in de Waarheid, ontleent mijn Broto-cyclus dan ook zijne kracht.

Nooit heeft Buitenzorg mij kunnen wijzen op een onjuistheid, wat ongetwijfeld zou geschied zijn bij de vele totnogtoe niet gangbare denkbeelden, in dien cyclus verkondigd.

Integendeel heb ik de zelfvoldoening gehad, dat Z. Exc. de G.-G. van N.-I. door conforme en vooral in den laatsten tijd vlugge beschikking op mijne talrijke voorstellen, dikwijls van zeer ingrijpenden aard, zelfs nog op den dag van mijn aftreden, getoond heeft groot vertrouwen in mij te stellen, althans mijne overtuiging te eerbiedigen, voor welk groot vertrouwen ik Z. Exc. steeds dankbaar zal blijven.

Voorzoover mij bekend is, mocht het mij echter totnogtoe niet gelukken Z. Exc. den G.-G. te overtuigen van een optreden van Brotodiningrat tegen de Indische Regeering, op de wijze omschreven in mijne zeer geheime missive d. d. 29 Nov. 1902 No. 221/g, steeds nader bevestigd door mijne zeer geheime missives d. d. 18 Februari, 14 Maart, 2 en 4 April Nos. 33/g, 60/g, 75/g en ?/g.

In bedoelde serie brieven betoogde ik in hoofdzaak:

hoe na de Broto-zaak van 1899, die een locaal karakter droeg, Madioen zich in 1900 na Broto's vertrek naar Padang verheugde in een periode van ongekende rust;

hoe, na Broto's terugkeer van Padang, de benoeming van R. M. Koesnodiningrat tot regent van Madioen, waardoor volkomen terecht het oorspronkelijke inheemsche Madioensche regentengeslacht in eere werd hersteld, het sein was tot het zich in 1901 ontwikkelen van*een **complex**, zich uitstrekkende over de afdeelingen Grobogan (res. Samarang), Sragen (res. Soerakarta), Blora en Bodjonegoro (res. Rembang), Ngawie en Magetan (res. Madioen), met **Paron** (nabij Ngawie) als brandpunt;

*een terrorisme over

hoe dit terrorisme zich in 1902 uitbreidde over **geheel Java**, zich uitende in een schrikbarende algemeene toename van de onveiligheid (door Koloniaal Verslag 1902 in hoofd-

zaak bevestigd, vide Aant. XVI), ketjoe-partijen, rietbranden, schuurbranden, perceel(verponding)branden, enz., waardoor aan het Europeesch kapitaal (ook brandassurantie-maatschappijen) onnoemelijk veel schade werd toegebracht;

hoe, zoowel in 1899, in 1901 als in 1902 „goeroes" of godsdienstleeraars in conniventie met Broto-agenten de agitators waren van de zich steeds verder uitbreidende beweging, die langzamerhand den omvang aannam van een anti-gouvernementeele partij, waarbij alles wat ontevreden was of grieven dan wel vermeende grieven tegen de Regeering had, zich aansloot, waaronder ook Indo's en Chineezen, ja zelfs adellijken van den hoogsten rang;

hoe Broto daardoor minder het hoofd dan wel de ziel dier partij was geworden;

hoe de organisatie dier anti-gouvernementeele partij zeldzame overeenkomst vertoonde met de beweging over geheel Java, waargenomen vóór, tijdens en na den Tjilegon-opstand van 9 Juli 1888;

hoe de geheime rapporten uit de Tjilegon-periode van den toenmaligen resident van Soerakarta Spaan (± 1889), welke eerst kort vóór mijn vertrek uit Madioen te mijner kennisse kwamen, een treffende, hier en daar bijna woordelijke overeenkomst toonden met mijne geheel onafhankelijk daarvan gestelde rapporten betreffende de door mij in 1902 geconstateerde toestanden;

hoe dezelfde plaatsen, die in 1888 de vuurhaarden waren van smeulend fanatisme, veelal overeenkomende met gewijde plekken uit de Hindoe-periode, ook in 1902 moesten worden aangemerkt als de zenuwknoopen van het net van oppositie, door middel van „goeroes" over heel Java uitgespannen;

hoe thans naar mijne overtuiging de primaire vuurhaard van actie der „goeroes" gelegen is in het district **Rogodjampi** van de afdeeling Banjoewangi, welke vuurhaard door mij onder aanbieding van een kaart van de afdeeling Banjoewangi werd aangewezen als de plaats

van waar „de anarchistische beweging over heel Java in 1902" zich ontwikkeld had.

Ten slotte drong ik nogmaals aan op de toepassing der middelen, aangegeven aan het slot mijner geheime missive d. d. 29 Nov. 1902 No. 221/g, ter radicale beteugeling van het kwaad, namelijk toepassing van art. 47 R.R. op Broto, om eerst daarna op de daarin aangegeven wijze langs denzelfden weg een razzia te houden onder de „goeroes" of godsdienstleeraars.

Dit was mijn standpunt, toen ik 15 April jl. Java verliet, na op 13 April de eer gehad te hebben Z. Exc. den G.-G. van N.-I. te Buitenzorg mijn dank te mogen betuigen voor het mij verleende buitenlandsch verlof.

Ontheven van alle dienstbeslommeringen, zonder contact met het verleden, genoot ik met volle teugen de Geldersche natuur.

Lectuur van dagbladen richtte eindelijk mijn blik weer op Indië en wegens het totaal gemis van aanteekeningen of afschriften uit mijn Madioen-periode uitsluitend mijn toevlucht kunnende nemen tot mijn herinneringsvermogen (slechts een lijst, vermeldende de data en nummers der voornaamste brieven, behield ik), liet ik op mijne wandelingen het verleden de revue passeeren.

En naarmate door den verren afstand de détails waziger werden, namen de hoofdlijnen een scherper omtrek aan.

Toevallige gelegenheid tot bestudeering der Atjeh-periode onder Pruijs van der Hoeven en Laging Tobias en dagbladlectuur over de Oostersche kwestie deden mij een scherper blik slaan op het fond der Broto-zaak.

Ik zag overeenstemming tusschen de uitingen van het antagonisme tusschen Islam en Christenheid; analogie tusschen het moorden, branden, rooven en plunderen in Turkije en de vormen van verzet in onzen Archipel; analogie tusschen het moorden, rooven, plunderen en branden door maraudeurs, kwaadwilligen op Atjeh en Sumatra en de ketjoe-partijen, rietbranden, schuurbranden,

perceelbranden, ja, moorden, kortom het terrorisme over heel Java in 1902 door mij ten laste gelegd aan de anti-gouvernementeele partij, waarvan Broto niet het hoofd, maar de ziel is.

Bij al die vormen van verzet vormt de Moslimsche geestelijkheid (goeroes, santries, kemala-partij of hoe men het noemen wil) de overbrengende beweging.

De grondtoon, die alles domineert, is en blijft het antagonisme tusschen Islam en Christenheid.

Dit antagonisme, deze nooit te overbruggen kloof, steeds gevoed, verwijd en levendig gehouden door de bedevaart naar Mekka, door Javanen, in Constantinopel opgeleid tot fanatieke intriganten, door Arabische zendelingen en door het aureool dat den Sultan van Turkije in de oogen van iederen Moslim omgeeft, zal het steeds tot een gebiedenden eisch maken, dat een koloniale regeering ter wille van humaniteits- en Westersche rechtsbegrippen (leer juridisch bewijs) het door een in Indische aangelegenheden onmondige publieke opinie gewraakte art. 47 van het Regeeringsreglement nooit zal kunnen ontberen, wil zij niet tot **onmacht** en ten slotte **ondergang** worden gedoemd.

Na deze praemissen overgaande tot het eigenlijke doel dezer Nota, veroorloof ik mij eerbiedig, bekend te stellen wat mijn aandacht getrokken heeft in de berichten, sedert mijn vertrek uit Indië in April jl. ontvangen.

Getroffen hebben mij:

A. de na mijn vertrek van Java ingetreden periode van betrekkelijke rust, waarin West- en Midden-Java zich van Mei jl. af blijkbaar verheugen, het miniem voorkomen van rietbranden in Madioen, Kediri en Soerabaya, in schrille tegenstelling met de schrikbarende toename der rietbranden en van de onveiligheid op Java in 1902, aangetoond in mijne geheime rapporten d. d. 29 Nov. 1902 No. 221 g en 18 Febr. jl. No. 33 g, voor Batavia en sommige residentiën in Midden-Java officieel erkend in het laatstverschenen Koloniaal Verslag (vide Aant. X en XVI);

B. het vooral in Kediri en Soerabaya geconstateerd tekort aan werkkrachten gedurende de maanden Mei en Juni, doch in Juli weder geheel verdwenen (vide Aant. IX en X);

C. de in tegenstelling met de plotseling ingetreden periode van rust, bedoeld sub A, in Besoeki en Madoera toename der onveiligheid. In Besoeki: ongekende toename van rietbranden. Fabrikanten vermalen vrijwel slechts verbrand riet. Toestand bedenkelijk! Alleen op fabriek **Rogodjampi** in Banjoewangi **geen** rietbranden. Op Madoera: schrikbarende toename der onveiligheid, in het bijzonder in de Afdeeling Soemenep. Ario's en pandjies (Madoereesche adel) zouden de „bangsats" wapenen en leiden om samen den buit te deelen, bij de rooverijen behaald (!) (Aanteekeningen X, XI, XII, XIII, XIV);

D. de reis van den Soesoehoenan van 10—15 Juni jl. (Vide Aant. VII).

Duidelijk herken ik in deze schijnbaar onschuldige persberichten de tactiek van hem, die de „ziel", de „leider" was van het terrorisme in 1901 (brandpunt Ngawie) en het terrorisme over heel Java (vuurhaard Rogodjampi) in 1902.

Thans geldt het den schijn van schuld aan het terrorisme van 1902 (vuurhaard Rogodjampi) op den Madoerees en op den Madoereeschen adel te werpen, waar Javanen en Javaansche adel in werkelijkheid de schuldigen zijn. De statistiek der rietbranden, opgenomen in de *Javabode* 4 Augustus, toch wijst uit, dat op de fabriek Rogodjampi, gelegen in den door mij aangewezen „vuurhaard voor de anarchistische beweging over heel Java", geen enkele rietbrand heeft plaats gehad, terwijl alle overige fabrieken in Besoeki wanhopig zijn over het schrikbarend aantal rietbranden. Tevens wordt in bedoelde statistiek geïnsinueerd, dat alleen Rogodjampi met Javanen werkt en alle overige fabrieken met Madoereezen.

Natuurlijk zijn de goeroes Kjai Bakri c. s., in dien „vuurhaard" werkzaam, zoo slim zich niet bloot te geven, maar werken zij des te meer in het duister.

Vlak onder bedoelde statistiek staat in de *Javabode* van 4 Augustus jl. een correspondentie uit Banjoewangi, waarin de mystificatie voorkomt, alsof de door mij in Banjoewangi aangewezen „vuurhaard" bewoond zou zijn door louter engelen, die ongetwijfeld bederven zouden, indien het gouvernement er toe overging aldaar van elders „leegloopers en schuivers in te voeren" (!!!) (vide Aant. XIV).

Duidelijk zie ik in, dat bij al die persberichten, waarbij Broto's talrijke agenten onder inlanders en Indo's hem behulpzaam zijn en waarvan de redactiën, dikwijls zonder het te willen, dupe worden, de bedoeling ten grondslag ligt, de publieke opinie, ja, den machthebbenden, te suggereeren, dat de onveiligheid op Madoera het werk zou zijn van Madoereesche ario's en pandjies, die de „bangsats" zouden wapenen en leiden om samen den buit te deelen bij de rooverijen behaald en ook in Besoeki de Madoereezen het zijn, die de riettuinen in brand steken.

Geloove wie het wil!

Duidelijk herken ik in al deze mystificatiën den „leider" Broto.

Dezelfde satanische tactiek paste hij in 1899 toe op den Fiskaal van Madioen Raden Hadipoetro (dezen paria in de inlandsche maatschappij, steeds geïsoleerd staande omdat hij scherpzinnig is en begaafd met een zeldzamen moreelen moed), door met een brutaliteit zonder weerga, dezen bij de hoogste autoriteiten aan te duiden als den dader van de feiten, door hemzelf (Broto) bedreven.

Hetzelfde deed Broto in 1901, toen hij met dezelfde brutaliteit mijne trouwe helpers, den Patih en den Fiskaal van Madioen signaleerde als de auteurs van het terrorisme met Ngawie als brandpunt.

En nu weder in 1903 werd de eerlijke, trouwe en gouvernementeel gezinde Regent van Bodjonegoro gesignaleerd, als zoude deze de ketjoe-partijen van 1902 geïnspireerd hebben en waarlijk — hoe ongeloofelijk zulks ook moge klinken — Broto had bij ambtenaren, pers en publiek succès.

Met de hierboven onthulde nieuwe mystificatie om Madoereezen en den Madoereeschen adel te beschuldigen, waar Javanen en Javaansche adel de werkelijke daders zijn, heeft Broto natuurlijk een doel.

Ook dit doel doorzie ik.

Eerst werd onder het boosdoenersgilde („bangsats") over heel Java (Soemedang, Meester-Cornelis en Batavia incluis), dat door middel van „goeroes" onder zijne bevelen staat, voor Midden- en West-Java relâche gedecreteerd en Java verheugde zich dientengevolge sedert Mei j.l. in de sub A hierboven bedoelde schijnbare rust. Ook de rietbranden in Madioen, Kediri en Soerabaya werden dientengevolge miniem. Het doel van dit alles was de officieele politie in slaap te wiegen.

Het tekort aan werkkrachten gedurende Mei en Juni jl. (sub B), dat in Juli jl. weer verdwenen was, beschouw ik als een reflex-verschijnsel der sub A bedoelde actie, te vergelijken met verminderd of gestaakt passarbezoek als er iets broeit.

De officieele politie in slaap gewiegd zijnde, kon het eigenlijke doel tot uitvoering komen en dit doel was: de reis van den Soesoehoenan naar Samarang van 10—15 Juni.

In verband hiermede vertoefde Broto 29 Mei jl. twee nachten te Solo. De verdere bijzonderheden, aan dat bezoek verbonden (vide Aanteekeningen IV, V, VII), bevestigen volkomen de juistheid van de door mij hierboven gegeven oplossing.

Reeds herhaaldelijk wees ik er op, dat de anti-gouvernementeele partij van 1902 over heel Java, waarvan Broto de ziel was, in Solo en Djocja talrijke aanhangers had en nog hooger personaadjes dan Broto achter de schermen zaten.

Uitdrukkelijk stel ik hierbij op den voorgrond, dat het nooit en ook nu niet in mijne bedoeling heeft gelegen om den tegenwoordigen Soesoehoenan Pakoeboewono X en allerminst de kranige, loyale figuur van den Sultan

van Djocja verdacht te maken, maar wel acht ik het waarschijnlijk, dat eerstgenoemde door de anti-gouvernementeele partij, waarvan Broto de „ziel" is, als „werktuig" wordt gebezigd, evenals ik het mogelijk acht dat de broeder van laatstgenoemde, namelijk Pangeran Mangkoeboemi te Djocja evenals sommige leden van den Pakoealaman tot die partij behooren.

Voor mijne meening, dat de Soesoehoenan als „werktuig" zijner omgeving zou gebruikt worden, pleiten de navolgende aanwijzingen.

Eerstens: De spotnaam Residen Donnodongso seblah wetan Lawoe (ten Oosten van de Lawoe), waarmee ik in de *Pembrita Betawi*, het persorgaan van Broto, —. voor wiens hoofdredacteur Raden Mas Tirtoadisoerjo (vide Aanteekening XI) ik bij geheime missive d. d. 4 Mei 1902 No. 64/g de Indische Regeering reeds waarschuwde, — steeds werd aangeduid, blijkbaar in tegenstelling met den Soesoehoenan seblah koelon Lawoe (ten Westen van de Lawoe).

Tweedens: De sterk geprononceerde vrees voor Solo onder de inlandsche ambtenaren in Madioen en voor de talrijke mannelijke en vrouwelijke Broto-agenten, waaronder hoogadellijken tot tandak-meisjes toe, die steeds van uit Solo de afdeelingen Madioen, Ngawie en Magetan met quasi particuliere bedoelingen bezochten.

Ten derde: De omstandigheid dat de geheele Oosthoek van Java op dit oogenblik feitelijk onder Soloschen invloed staat, hetzij door aanhuwelijking, hetzij door benoemingen als gevolg van een hoogst afkeurenswaardige politiek in de laatste **20** jaren door de Indische Regeering gevolgd.

Als een gevolg van deze verkeerde politiek is toch in de voor wayangverhalen zoo ontvankelijke gemoederen der Javanen de illusie geboren, dat het oude rijk Blambangan (Malang-Banjoewangi) weder geheel onder Kartasoera (Solo) zou zijn gekomen, evenals in het heldentijdperk van Sultan Agoeng, welke illusie door de anti-gouvernementeele partij op Java wordt geëxploiteerd. Reeds vroeger wees ik op dit exploiteeren van de oud-Javaansche traditie.

Wat het einddoel zal zijn van den met waanzin erfelijk belasten Broto, is onmogelijk te gissen. Men moet zich te dien opzichte bepalen tot conjecturen.

En als ik dan uit particuliere berichten verneem, dat de Soesoehoenan niets liever zou wenschen dan ook een reis naar Soerabaya te maken, in welk geval de bevolking van den geheelen Oosthoek in dichte drommen naar de stations van de lijn Solo-Soerabaya zou snellen en ook door suggestie zou neerhurken; als ik denk aan de talrijke plotselinge sterfgevallen in de familie van den Soesoehoenan in 1902 en van andere personen die Broto's eerzucht in den weg stonden, ook als bezwarende getuigen of omdat zij meer wisten dan hem lief was, welke plotselinge sterfgevallen bij mij een vermoeden deden ontstaan aan politieke moorden, welk vermoeden echter niet door mij werd geuit, in verband met mijn eens aangenomen en streng doorgevoerd systeem, dat alles wat ik zeide, den toets der Waarheid moet kunnen doorstaan; als ik mij herinner, hoe ik reeds in 1900 in Broto een toekomstigen Dipo Negoro zag, — ja, dan is de conjectuur niet gewaagd, dat het einddoel van alles zou kunnen zijn, dat de jeugdige Soesoehoenan Pakoeboewono X van „werktuig" „slachtoffer" werd.

In mijne aan de Indische Regeering gerichte zeer geheime missive d. d. 12 Januari 1902 No. 1/g, handelende over den bij G.B. d. d. 18/4 1902 No. 6 naar Padang verbannen goeroe Kassanngalwie, wordt een parallel getrokken tusschen dien goeroe en Broto. Die studie, waarin ik aantoonde hoe Broto psychologisch het spiegelbeeld was van dien goeroe, eindigde met de conclusie, dat de Indische Regeering 30 jaren lang door den regent Broto was gemystificeerd.

Nooit is deze mijne conclusie gewraakt.

Ter nadere bevestiging van deze mijne conclusie niet alleen, maar ook ten bewijze dat Broto na zijn eervol ontslag steeds voortgegaan is met de Indische Regeering te mystificeeren, moge het volgende dienen.

Uit mijne aan de Indische Regeering gerichte geheime

missive d. d. 8 Maart 1899 No. 25/g, bevattende een vergelijkende studie van Broto's verleden, bleek ten duidelijkste, hoe hij bij al mijne talrijke ambtsvoorgangers bekend stond voor zijne Solosche neigingen.

Toch werd steeds op gezag van wijlen den anders zoo scherpzinnigen resident Burnaby Lautier aangenomen, dat Broto te Solo gezien zou zijn „als een rotte kool bij een groenvrouw" (woordelijk).

Later is mij gebleken, dat deze opvatting mede geheel berust op mystificatie.

Integendeel heb ik, na kennis gekregen te hebben van den inhoud der geheime rapporten van den resident van Solo Spaan van ± 1889, in verband met eerst later aangetroffen bescheiden in het archief van Madioen, voor mij den indruk gekregen, dat juist Broto in 1883 en 1889 de man is geweest, die in conniventie met Solosche grooten het door de Regeering aan de residenten van Solo, Madioen en Kediri opgedragen onderzoek naar het verband tusschen de woelingen op Midden- en Oost-Java met den Tjilegon-opstand, onvruchtbaar gemaakt, ja, verijdeld heeft door zijn satanische tactiek om den schijn te werpen op onschuldigen, ter sauveering van de schuldigen.

Achteraf beschouwd, dus ontdaan van suggestie en mystificatie, is het dan ook weinig aannemelijk, dat de Solosche sympathieën van Broto, 30 jaren lang, niet gereciproceerd zouden zijn geworden.

Thans zie ik glashelder in, hoe Broto in 1888 in Batavia en Bantam, in 1894 op Lombok en in 1902 in Besoeki ageerde.

Toevallig is het mij gegeven uit mijne herinnering hieronder de loopbaan te kunnen laten volgen van een zijner ontelbare agenten, namelijk den intelligenten Raden Ngabei Tirto (prodjo?), thans djaksa te Klatten.

Als voorbeeld van de wijze hoe Broto ageert door middel van zijn legio aantal agenten, heeft deze beschrijving ongetwijfeld haar nut.

Deze Raden Ngabei Tirto (prodjo?) is een jongere broeder van den beruchten Fiskaal van Madioen Tirto-

koesoemo (in 1894, dank zij den juisten blik van den eerst na zijne pensionneering geapprecieerden resident H. B. Ravenswaaij ontslagen), het „werktuig" van Broto in opiumzaak 1890 en evenals deze afkomstig uit Somoroto en in den 6en graad aan Broto verwant.

Ongeveer begin 1888 (misschien iets vroeger) werkt Raden Ngabei Tirto (prodjo?) als magong (spion?) in het Paleis bij wijlen den Gouverneur-Generaal Van Rees.

Iets later werkt hij (als spion?) op het Departement van Justitie onder den toenmaligen secretaris van dat Departement Mr. S. J. Lagerweij, thans Lid van den Raad van N.-I.

Eind 1888 dringt hij zich op introductie van den toenmaligen demang van Bekassie in bij den pas tot aspirant-contrôleur benoemden en te Tjilegon geplaatsten jongeling A. J. N. Engelenberg (thans controleur Tomini).

In Juni 1889 tot assistent-resident van Tjilegon benoemd, tref ik Raden Ngabei Tirto (prodjo?) daar aan als magong bij genoemden aspirant-contrôleur.

In Mei 1890 dringt Raden Ngabei Tirto (prodjo?) zich bij mij op om mij op mijn reis naar Malang te vergezellen, waar ik een maand verbleef om in het huwelijk te treden, bij welke gelegenheid hij verlof vraagt, zijn broeder, den hierboven genoemden Fiskaal van Madioen Raden Tirtokoesoemo, te bezoeken.

Kort daarop wordt hij als een gevolg van dat bezoek door den resident van Madioen benoemd tot districtsschrijver te Djebeng (vuurhaard Ponorogo).

In 1894, na de débâcle te Lombok, vinden wij hem weder op Lombok, waarheen hij den controleur Engelenberg (daartoe speciaal door de Regeering uitgekozen) vergezelt.

Deze verdienstelijke controleur verklaarde mij in Maart j.l., toen hij bij mij te Madioen logeerde, dat hij het karakter van R. Tirto (prodjo?) zeer ongunstig beoordeelde en te Lombok zeer weinig aan hem gehad had.

Toen ik op 12 Augustus 1896 tot resident van Madioen werd benoemd, stond Raden Ngabei Tirto (prodjo?)

onmiddellijk te Bangkallan voor mij, komende van Madioen en op het punt weder naar Lombok te vertrekken. Blijkbaar was hij door Broto op mij afgezonden. Het suggestieproces op den pas benoemden resident nam een aanvang. Jammer, dat het op mij nooit vat heeft gehad!

Intusschen werd Raden Ngabei Tirto (prodjo?), geheel buiten den controleur Engelenberg om, benoemd tot djaksa te Ampenan, tijdens welk verblijf hij wist te bewerken, dat zijn portret in *Eigen Haard* werd geplaatst naar aanleiding van zijn optreden tijdens den moord op de controleurs V. d. Hout en De Roo de la Faille.

Niet lang daarna vraagt hij, na intusschen met de dochter van een Soloschen groote in het huwelijk te zijn getreden, wachtgeld wegens ziekte en beweegt bij mij weder hemel en aarde om in Madioen geplaatst te worden. Steeds, zoowel vroeger als later, heb ik aan die dringende verzoeken geen gevolg willen geven, omdat ik bij intuïtie gevoelde dat ik daardoor de Broto-partij zou versterken.

Ongeveer 1901 dringt Raden Ngabei Tirto (prodjo?) zich weder in bij den toenmaligen resident van Besoeki, J. R. Couperus, die hem te Bondowoso (nabij vuurhaard!) benoemt tot hoofdmantrie tot tegengang van de rietbranden (beter: tot organisatie van de riet- en schuurbranden in Besoeki gedurende 1902!). Op de eerste vergadering van suikerfabrikanten, te Madioen gehouden in (Juni?) 1902, weigerde ik openlijk de Couperus-regeling in te voeren (vide Notulen), maar kon moeilijk in het publiek zeggen, dat ik overtuigd was, dat die rietbranden het werk van Broto waren en Couperus' regelingen daartegen niets konden uitwerken.

Uit den tijd dat Raden Ngabei Tirto (prodjo?) te Bondowoso werkte(!), dateert ook het rekwest van den te Bondowoso geïnterneerden banneling uit Borneo aan de Tweede Kamer in navolging van Broto's intimidatiepolitiek.

Eind 1900 diende Raden Ngabei Tirto (prodjo?) aan de Regeering een rekwest in om tot Regent(!) van Madioen

benoemd te worden, welk rekwest, in mijne handen gesteld, mij aanleiding gaf, dien intrigant naar behooren af te breken.

Ook resident J. R. Couperus meldde mij later van uit Djocja zijn minder gunstig oordeel over Raden Ngabei Tirto (prodjo?).

Thans is mij alles duidelijk en zie ik in, hoe in 1888 de tegenwoordige resident van Madoera Chauvigny de Blot, destijds secretaris te Serang, door de anti-gouvernementeele partij, waarvan naar mijne overtuiging Broto destijds reeds de „ziel" was, gemystificeerd is door tot de „ontdekking" te komen van den theater-opstand van 31 Mei 1889 te Serang, ongeveer een jaar na den werkelijken opstand van 9 Juli 1888.

Ook hier zal de satanische politiek toegepast zijn om onschuldigen te bezwaren, met het doel de ware schuldigen te escamoteeren.

Reeds in 1895 zag ik bij intuïtie in den opstand van 31 Mei 1889 te Serang een mystificatie, hetgeen resident Hardeman zou kunnen getuigen, aan wien ik zulks naar aanleiding van zijn benoeming tot resident van Bantam schreef, weinig vermoedende, dat het toeval mij in 1896, door mijne benoeming tot resident van Madioen, zou stellen tegenover den medeplichtige aan, ja, vermoedelijk den auteur dier mystificatie.

En daarom durf ik beweren, dat Broto den resident van Madoera Chauvigny de Blot kent, al hebben beiden elkander misschien nooit ontmoet.

Daarom liet Broto in 1903 de keuze vallen op Madoera voor het op touw zetten van een nieuwe mystificatie, ten doel hebbende den schijn te werpen op de zoo gouvernementeel gezinde Madoereezen en den Madoereeschen adel (12 jaren diende ik als controleur en assistent-resident in Madoereesche streken), waar Javanen en Javaansche adel de ware schuldigen zijn.

Daarom wordt resident Chauvigny de Blot in de pers geprezen en bewierookt (Aanteekening XII), in de hoop

hem te benevelen en hem weder te kunnen brengen tot het constateeren van een schijnopstand op Madoera, evenals op 31 Mei 1889 te Serang.

Ook ik was eenmaal dupe van Broto.

Ongeveer 10 Juli 1902 ontving ik geheel onverwachts van een vriend een particulier telegram uit de Preanger, mij meldende, dat hij Broto gezien had in santrie-kleeding, reizende in gezelschap van eenige volgelingen.

Zeer voorzichtig (ik was pas van Buitenzorg teruggekeerd!) deed ik onderzoek en kwam tot de conclusie, dat Broto op het mij gemelde tijdstip tegenwoordig was geweest bij de begrafenis van Pangeran Adipati Ario Pakoealam XI.

Ik concludeerde dus, dat mijn vriend zich moest vergist hebben, hoe onverklaarbaar mij zulks ook voorkwam, daar bedoelde vriend vroeger als controleur jarenlang dagelijks met Broto had omgegaan.

Ook later, toen ik dien vriend te Madioen sprak, moest hij toegeven, dat aangezien het bericht van Broto's aanwezigheid tijdens de begrafenis van Pakoealam als juist moest worden aangemerkt, hij en zijne echtgenoote zich moeten hebben vergist, hoewel de gelijkenis treffend was.

Thans ben ik er voor mij van overtuigd, dat Broto er in de Preanger een dubbelganger op nahoudt, die tot de officieële geestelijkheid behoort. Welk een prachtig middel om zoo noodig zijn alibi te bewijzen!

In mijn geheim rapport d. d. 29 November 1902 No. 221/g komt deze mededeeling niet voor, indachtig aan mijn streng doorgevoerd systeem om niets op papier te stellen, van de waarheid waarvan ik niet overtuigd ben en omdat ik toen eene vergissing nog mogelijk achtte.

Die dubbelganger is de toenmalige (Juli 1902) naib van Sadang nabij Garoet.

Indien van deze mededeeling niet een hoogst voorzichtig gebruik wordt gemaakt, gaat het nut daarvan ongetwijfeld verloren.

Ten slotte nog eenige beschouwingen omtrent Broto's invloed op de Indische pers, door middel van suggestie, mystificatie en intimidatie.

Over het algemeen heeft de Indische pers steeds partij voor mij gekozen.

Te meer heb ik zulks geäpprecieerd, omdat ik steeds geweigerd heb haar inlichtingen te verschaffen.

Desverlangd kan ik zulks bewijzen. Ook deze mijne correcte houding is door Broto geëxploiteerd door in zijn persorganen (voornamelijk de *Samarangsche Courant*, waarin individuën als Zimmer, ontslagen officier der administratie en Kläring, koelie-werver als Broto-creaturen optraden, en de *Pembrita Betawi*, waarin Broto's familielid R. A. Tirtoadisoeryo (vide Aant. VI) als hoofdredacteur het woord had) een verwoede perscampagne te openen, gericht tegen mij en mijne enkele getrouwen, waarin wij op schandelijke wijze werden verdacht gemaakt.

Afgescheiden hiervan werden ik en mijne enkele getrouwen à outrance vervolgd met aanklachten bij alle denkbare administratieve en rechterlijke autoriteiten, bij 's Lands vertegenwoordiging, ja zelfs bij Hare Majesteit de Koningin.

Dit systeem van suggestie en intimidatie der publieke opinie was Broto nog niet voldoende.

Ook de pers moest geïntimideerd en geterroriseerd worden door allerlei vervolgingen wegens laster, welke vervolgingen leidden o. a. tot veroordeeling van het *Soerabayasch Handelsblad* en *Locomotief*. Gelukkig werd het vonnis in zake de *Locomotief* door het Hoog Gerechtshof van N.-I. vernietigd.

Hoe het ook zij, het intimidatie-proces gelukte en vrees voor vervolging deed de mij goedgezinde pers zwijgen.

Voorzoover mij bekend, heeft de Indische pers dan ook een diep stilzwijgen bewaard, toen ik op 4 April jl. als resident van Madioen aftrad.

Alleen de *Javabode* maakte in een klein entrefilet schuchter de opmerking, „dat de Regeering door mij een verlof naar Europa te verleenen, voor het eerst openlijk had

getoond, dat het gezag van resident Donner onaangetast was gebleven."

Naarmate de goedgezinde pers door middel van intimidatie tot zwijgen was gebracht, nam de invloed der Broto-organen in omgekeerde reden toe, te meer daar vele couranten eenvoudig berichten van elkander overnemen, zonder zich bewust te zijn, dat zij gemystificeerd worden.

Zoo colporteerde de mij zoo welgezinde *Javabode* van 4 Augustus de hierboven onthulde mystificatiën omtrent de rietbranden in Besoeki en kan men in hetzelfde nummer het uit de *Samarangsche Courant* overgenomen bericht lezen, dat Broto voornemens zou zijn zich te Ngawie te vestigen (het brandpunt van het Broto-terrorisme in 1901).

Voor de rust en orde op Java, ja, in den geheelen Archipel, is het te hopen, dat de Indische Regeering, voorgelicht door Hare adviseurs, aan Broto, op welke wijze ook, beletten zal aan dit zijn voornemen gevolg te geven.

En waar gegronde vrees bestaat, dat ook die adviseurs dupe zouden kunnen worden van mystificatie, daar acht ik spreken **plicht.**

Uit gesprekken met en uit officieele bescheiden van Dr. Snouck Hurgronje heb ik de overtuiging geput, dat zelfs deze geniale geleerde, althans in **zuiver bestuurszaken,** gemystificeerd wordt, waar hij zijne gegevens uitsluitend verkrijgt uit **Moslimsche** bron.

Met de meeste bescheidenheid waag ik het dan ook deze overtuiging uit te spreken omtrent een man, die in wetenschappelijke vorming, in talent, in kunde en intellect zoo ontzaglijk ver boven mij verheven staat en met wien ik mij maar op één punt durf meten, namelijk: bestuurs-**praktijk.**

De ernst van het oogenblik dwingt mij echter met terzijdestelling van alle gemoedsbezwaren, voortspruitende uit nederigheid des harten en den eerbied dien ik voor dien grooten geleerde koester, de volgende **meenings-verschillen** tusschen Dr. Snouck Hurgronje en mij bekend te stellen:

I. In zake terrorisme 1901 (brandpunt Ngawie) was Dr. Snouck Hurgronje van oordeel, dat de invloed van Broto **middellijk**, dus **indirect** daarop gewerkt had. Ik daarentegen ben van meening, dat die invloed een **onmiddellijke**, dus **directe** was.

II. Dr. Snouck Hurgronje meende dat de Broto-actie vanzelve als 't ware zou doodbloeden.

Ik daarentegen ben overtuigd, dat de actie van de Brotopartij (in breeden zin = anti-gouvernementeele, waarvan Broto de ziel is), steeds **crescendo** zal toenemen.

III. Dr. Snouck Hurgronje is van oordeel, dat officieel toezicht van bestuurswege op de faits et gestes van de „goeroes" afdoende zou zijn.

Ik daarentegen, dat dit officieel toezicht onvoldoende is, omdat:

a. vele inlandsche ambtenaren, regenten daaronder begrepen, heulen met de anti-gouvernementeele partij;

b. de goedgezinde inlandsche ambtenaren vrees koesteren voor de met iederen dag toenemende kracht van de anti-gouvernementeele partij, die in Solo en Djocja talrijke aanhangers heeft;

c. de meeste residenten en assistent-residenten **niets** weten, **niets** hooren en **niets** zien, als een gevolg van het schitterend geslaagde suggestie-, mystificatie- en intimidatieproces, door Broto in praktijk gebracht.

Door mijne benoeming in Augustus 1896 tot resident van Madioen werd mij, onbewust, de taak op de schouders gelegd, een zevenjarigen strijd aan te binden met dezen Oosterschen Machiavelli.

Dat ik in dien strijd tusschen Waarheid en Leugen wellicht scherper leerde zien dan anderen, zal niemand mij benijden.

RENKUM, 27 September 1903.

De resident met verlof:
DONNER.

II.

KORTE NOTA, eerbiedig aangeboden aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën.

Actueel regeeringsstelsel in Nederlandsch-Indië heeft geleid tot **onmacht** en ons koloniaal bezit in gevaar gebracht.

Tabanan beschouw ik als een hinderlaag, door anti-gouvernementeele partij aan Indische Regeering gelegd.

Doel: Java van troepen te ontblooten, waarop een algemeene débâcle volgen moet.

Daarom moet expeditie naar Tabanan per se voorkomen worden.

In het uiterste geval stelle men zich voorloopig tevreden met een maritieme demonstratie in gunstige mousson en c. q. bombardement.

Gevolgen débâcle Lombok in 1894 volkomen geneutraliseerd door hoog politiek en krachtig optreden van Zijne Excellentie Jhr. C. H. A. van der Wijck (handhaving generaal Vetter).

Een débâcle Bali zou nooit te redresseeren zijn wegens schrikbarende vorderingen, door anti-gouvernementeele partij in de 3 laatste jaren gemaakt.

Beweerde inzinking van den oeconomischen toestand van Java schromelijk overdreven, als gevolg mystificatie der anti-gouvernementeele partij, ten doel hebbende terrorisme 1901, 1902 en 1903 te verbloemen.

Deze partij, met Constantinopel als hoofdkwartier, staat allerwegen met groote driestheid tot attaqueeren gereed. Deze partij ageert mede op Buitenbezittingen, waar allerwegen onrust en verzet heerschen.

Daarom mag Java op dit oogenblik onder geen voorwaarde van troepen ontbloot worden.

Een oorlog tusschen Rusland en Japan zal toestand nog veel ernstiger maken wegens te verwachten complicatiën.

Constantinopel ageert in die richting (Eerbiedige referte hoofdartikel *Javabode*, d. d. 18 November 1903).

's-GRAVENHAGE, 8 Januari 1904.

De resident met verlof:
DONNER.

Origineel op 8 Januari 1904 in Den Haag persoonlijk aan Z. Exc. overhandigd. *Dr.*

III.

KORTE NOTA, eerbiedig aangeboden aan Zijne Excellentie den Luitenant-Generaal J. B. van Heutsz, benoemd Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, enz.

De gebeurtenissen hebben de juistheid der conclusiën, ontwikkeld in mijne aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën gerichte geheime Nota van 27 September 1903 en Korte Nota van 8 Januari 1904, volkomen bevestigd, met dit verschil, dat thans hoe langer hoe meer blijkt, dat de anti-gouvernementeele partij in onzen Archipel, wier overmoed met den dag stijgt, een onderdeel (vertakking) vormt van de breede Aziatische wereldstrooming, onder hegemonie van Japan, die op 8 Februari j.l. (Tsjemoelpo) [1]) openlijk in botsing geraakte met de Europeesche wereldstrooming.

Beide, zoowel hoofdstroom als vertakking, brengen dezelfde tactiek in toepassing als omschreven in bovengenoemde geheime Nota van 27 September 1903, namelijk die van suggestie, mystificatie en intimidatie.

Beide exploiteeren Panboedhisme en Panislamisme.

Priesters, lama's, bonzés [1]), goeroes, tarekat-leeraars, marabouts [1]), derwischen [1]), faqirs [1]), vormen de overbrengende beweging.

---

[1]) Deze woorden later bijgevoegd. Kwamen dus niet in origineel voor. Dr.

De doodsverachting der Japanners en het blind fanatisme der Moslims kunnen alleen hierdoor worden verklaard.

De koloniale mogendheden, Engeland incluis, zullen ten slotte gedwongen worden om gezamenlijk krachtdadig op te treden ter bezwering (indien nog mogelijk?) van het ontketende gevaar.

Het initiatief daartoe zou gevoegelijk van een kleine mogendheid als Nederland kunnen uitgaan.

's-GRAVENHAGE, 23 Augustus 1904.

De oud-resident van Madioen:
DONNER.

Origineel op 24 Augustus 1904 in Den Haag persoonlijk aan Z. Exc. overhandigd. *Dr.*

IV.

Aan
Zijne Excellentie J. B. van Heutsz,
Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, enz.
te Buitenzorg.

Excellentie,

Onverminderde belangstelling in onze schoone Koloniën moge mij ter verontschuldiging strekken, indien ik, wellicht in strijd met conventioneele begrippen, de vrijheid neem Uwe Excellentie ingesloten eerbiedig een opstel aan te bieden als vervolg op de Korte Nota, die ik de eer had Uwe Excellentie op 24 Augustus jl. te 's-Gravenhage in persoon te overhandigen.

Met verschuldigde gevoelens van eerbied en hoogachting teeken ik mij

Uwer Excellenties dw. Dienaar,
DONNER.

RENKUM, 16 October 1904.

Het terrorisme van 1900—1904 in Nederlandsch-Indië langs historischen weg verklaard.

Vóór de invoering van den Islam bestond er op Java een groot Hindoe-rijk, waarvan oorspronkelijk Pedjadjaran (Buitenzorg), doch later Modjopahit den zetel vormde.

De Hindoe-beschaving ging oorspronkelijk uit van Hindoestan (Pendjab, Lahore, Kapoerthala) en nam haar weg vermoedelijk over Cambodja (Siam).

Tijdens de glorierijke Hindoe-periode koloniseerden de Hindoe-vorsten van Java op Sumatra (Menangkabau, Palembang), op Borneo en in de Molukken, ja zelfs op het schiereiland Malakka en hadden zij in die koloniën hun gouverneurs (zie Veth, Java, 1e deel).

De Islam en kort daarna de Westerlingen brachten in dat alles verandering en zoo zien wij den zetel van het Hindoe-rijk Modjopahit zich terugtrekken naar Selo (Grobogan), waar de graven van Kjai Ageng tot den huidigen dag vereerd worden. Doch tevens vormt datzelfde Selo (Grobogan) de bakermat van de dynastieën, die Soerakarta en Djocjokarta regeeren en langs Mataram en Kartasoera wortelen in het sultanaat van Demak (heilige graven).

De sultanaten van Bantam en Tjeribon ontwikkelden zich uit het oude Hindoe-rijk Pedjadjaran (Buitenzorg), dat weder wortelde in Tjidamar (zuidkust Soekaboemi).

Sedert 1895, na den vrede van Simonoseki, ontwikkelde zich onder hegemonie van Japan een Panboedhistisch

réveil, dat aansluiting zocht en verkreeg bij de Panislamitische beweging, die van veel vroeger dateert.

Trait d'union tusschen beide bewegingen vormen de mystieke genootschappen (zie: Les confréries religieuses muselmanes. Depont et Coppolani, Alger 1897).

In „La révolte de l'Asie" van Victor Bérard, Paris, 1904, pag. 109 wordt de actie dezer gecombineerde beweging als volgt beschreven:

„Au delà même de la Chine, il semble que dans toute l'Asie, les espions et les émissaires du Japon soient allés tâter la conscience asiatique. Au Siam, dans l'Inde, au Turkestan, en Perse, en Constantinople même, ils vinrent mesurer la patience et la résignation qui maintiennent encore l'Asie sous le joug Européen: l'Asie aux Asiatiques allaient-ils répétant, ce qui voulait dire „l'Asie aux Japonais" .....

In 1901 openbaarde zich die Panboedhistisch-Panislamitische beweging (de Broto-zaak van 1899, die een locaal karakter droeg, laat ik buiten beschouwing) voor het eerst op Java.

Die beweging uitte zich in het terrorisme van 1901 in een complex met Paron (Ngawie) als zetel der „goeroes" en Selo (Grobogan), heilige graven van Kjai Ageng, waar het Hindoeïsme begraven ligt, als voedende elementen der electrische batterij. Tegelijkertijd werden door de Regeering aan Solo en Djocja contracten opgedrongen tot het afstaan der Samarangsche enclaves, waaronder Selo, en de invoering van een rechtspraak op Westerschen grondslag.

De hongersnood van Grobogan moest dienen om het terrorisme van 1901 te verbloemen.

Gedurende het terrorisme van 1902, dat zich intusschen over heel Java had uitgebreid, werkten de „goeroes" in Besoeki en werkte de batterij in het oude Hindoe-rijk Blambangan (Matjanpoetih).

De oeconomische „inzinking" van Java moest dienen om het terrorisme van 1902 te verbloemen.

Ten dienste van het terrorisme van 1903 werkten de „goeroes" vermoedelijk in Tjidamar (zuidkust Tjidandjoer), terwijl de batterij werd opgesteld in het oude Hindoe-rijk Pedjadjaran (Buitenzorg).

De maffia in de Ommelanden van Batavia beschouw ik als een der uitingen hiervan.

Ook voor het terrorisme van 1903 diende de oeconomische „inzinking" van Java als bliksemafleider.

Voor het terrorisme van 1904 dienden hoogstwaarschijnlijk Boroboedoer en Prambanan als electrische batterijen, terwijl het traject Madioen-Ponorogo (Tegalsarie-Koetoe) met een zijtak naar Somoroto ongetwijfeld als strategische lijn ten dienste van de „goeroes" zal hebben gediend.

Steeds werd door mij gewezen op het exploiteeren der oud-Javaansche traditie door de anti-gouvernementeele partij op Java.

Intusschen heeft zich het **terrorisme** thans **over den geheelen Archipel** uitgebreid.

De vuurhaarden van verzet op de Buitenbezittingen zullen dan ook gezocht moeten worden in de vroegere Hindoe-koloniën aldaar.

RENKUM, 15 October 1904.

De oud-resident van Madioen:
DONNER.

V. RENKUM, 8 November 1904.

LETT. B.
BIJLAGE:
EEN OPSTEL.

Aan Zijne Excellentie
den Minister van Koloniën
den Gouverneur-Generaal van Ned.-Indië
te 's-Gravenhage
te Buitenzorg.

EIGENHANDIG.

De beschouwingen in de pers omtrent de wetsontwerpen voor de Indische begrooting van 1905, ook in verband met de plannen voor Java's opheffing, gaven mij aanleiding ook mijne gedachten daaromtrent op schrift te stellen.

Waar echter het machtige schouwspel van een reuzenstrijd tusschen rassen en volkeren zelfs de machthebbenden dwingt tot de grootste reserve, heb ik vermeend mijne beschouwingen, als verband houdende met de wereldpolitiek, niet in de pers te moeten ontwikkelen.

Deze overweging moge mij ter verontschuldiging strekken, wanneer ik langs dezen weg de vrijheid neem zoowel aan Uwe Excellentie als bij gelijkluidend schrijven de dato heden aan Zijne Excellentie

den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië
den Minister van Koloniën

eerbiedig een exemplaar aan te bieden van een opstel waarin mijne overtuiging uitgesproken wordt in zake het in aanvang dezer bedoelde onderwerp.

De oud-resident van Madioen:
DONNER.

Nederlandsch-Indië cijnsplichtig geworden aan Paganisme en Islam.

Zooals bekend, heeft de Islam tot roeping desnoods te vuur en te zwaard te propagandeeren.

In bepaalde omstandigheden kan echter worden volstaan met de ongeloovigen cijnsplichtig te maken.

Sedert 1895, na den vrede van Simonoseki ontwikkelde zich onder hegemonie van Japan een Panboedhistisch réveil, dat aansluiting zocht en verkreeg bij de Panislamitische beweging, die van veel vroeger dateert.

Trait-d'union tusschen beide bewegingen vormen de geheime mystieke genootschappen, die van Boedhistischen oorsprong zijn. (Vide „Les confréries religieuses muselmanes", Depont et Coppolani, Alger 1897, Inleiding, pag. X en pag. 84 noot.)

In „La révolte de l'Asie" van Victor Bérard, Paris 1904, pag. 109 wordt de actie dezer gecombineerde beweging als volgt beschreven:

„Au delà même de la Chine, il semble que dans toute l'Asie, les espions et les émissaires du Japon soient allés tâter la conscience asiatique. Au Siam, dans l'Inde, au Turkestan, en Perse, à Constantinople même, ils vinrent mesurer la patience et la résignation qui maintiennent encore l'Asie sous le joug Européen: „l'Asie aux Asiatiques" allaient ils répétant, ce qui voulait dire „l'Asie aux Japonais . . ."

Dit was dan ook de grondgedachte in de rede van Graaf Moerawief, President van het Hof van Arbitrage, uitgesproken op 22 Februari j.l. in Den Haag, waartegen de Japansche gezant natuurlijk onmiddellijk protest aanteekende.

Desniettemin zag Graaf Moerawief – als ik mij niet vergis de stichter van Wladiwostok en als zoodanig meer dan ieder ander tot oordeelen bevoegd – maar al te juist in, hoe op 8 Februari j.l. de breede Aziatische wereldstrooming, onder hegemonie van Japan, openlijk in botsing raakte met de Europeesche wereldstrooming.

Deze Panboedhistisch-Panislamitische beweging heeft zich ook in onzen Indischen Archipel geopenbaard en als uiting daarvan beschouw ik „het terrorisme 1901—1904", dat voortdurend in omvang toeneemt.

Geheel onafhankelijk van mij kwam de oud-assistent-resident P. J. F. van Heutsz, die op 15 September j.l. in „Moederland en Koloniën" over dit onderwerp een belangwekkende rede hield, langs empirischen weg mede tot de conclusie, dat het terrorisme op Java (1901—1904) een „politiek" karakter droeg, gericht was tegen het Europeesch kapitaal en een Panislamitische strekking had.

De wetsontwerpen voor de Indische begrooting van 1905 geven mij den indruk, dat de Indische regeering met het hierboven geconstateerd verschijnsel geen rekening gehouden heeft.

Integendeel zie ik in de daarin voorgestelde maatregelen belangrijke concessiën aan de Aziatische wereldstrooming, wier vijandig karakter jegens het koloniën bezittend Europa hierboven werd aangetoond.

Van haar Aziatisch standpunt toch zal de bevolking van Indië in eene restaureering van den wereldberoemden Boroboedoer-tempel niet zien een uiting van piëteit en kunstzin van den Westerling, maar wèl een hulde aan het Panboedhisme.

De verbinding van Madioen-Balong met een zijtak naar Somoroto, waardoor Ponorogo — met zijn talrijke priesterscholen, waar goeroe „ilmoe" en goeroe „tarekat" worden gekweekt, en als zoodanig de vuurhaard van de „stille kracht" en van smeulend fanatisme, de historische bodem van de eens zoo beroemde priesterschool Tegalsarie, vroeger volgens Veth het Oxford van Java, thans gedegenereerd tot een kweekplaats van sectariërs — met het spoorwegnet van Java, zal mede in de oogen der inheemsche bevolking beschouwd worden als een strategische lijn in het belang der Panboedhistisch-Panislamitische wereldpropaganda.

De voorgenomen maatregelen voor emigratie op Java (Rogodjampi o. a.) en buiten Java (vroegere koloniën van het Hindoe-rijk Modjopahit) zullen mede op gelijke wijze worden geëxploiteerd, terwijl de geldelijke bijdragen ter voorkoming van „verdere oeconomische inzinking" der bevolking van een Aziatisch standpunt zullen worden geconverteerd in een „cijns" aan het Panislamisme.

De van groote humaniteit getuigende maatregelen om het Europeesch lager onderwijs toegankelijk te stellen voor kinderen van Moslims en Chineezen, zullen op dezelfde wijze worden uitgelegd. Bovendien zal het peil van dat onderwijs daardoor op schrikbarende wijze dalen.

Zoolang „djakat" en „pitrah" geregeld opgebracht worden, bijdragen voor „Hedjaz[1]-spoorweg" in steeds ruimer mate vloeien, de „missigit-kassen" ruim gevuld blijven, de „bedevaart naar Mekka" steeds toeneemt, exorbitante sommen besteed worden aan „djimats"[2]) voor roof en diefstal, straffeloosheid, onkwetsbaarheid of verblinding der autoriteiten, zoolang duizenden santries, derwischen, fakirs (op Java „kere"), adepten van een devotie (qadria) die „armoede" als een goddelijke

---

[1]) In origineel stond abusievelijk Bagdad.

[2]) Djimat = talisman.

roeping beschouwt (vide Depont et Coppolani, pag. 97 en 154), het land doortrekken, wissels trekkende op de openbare liefdadigheid en onder „hoogere leiding" van intriganten dikwijls „ellende" simuleeren — zoolang make men zich van ons Westersch standpunt niet al te ongerust over de gevolgen van officieel gerapporteerde, doch wegens overkropt zijn der Europeesche ambtenaren met schrijfwerk, feitelijk steeds door Hindoe-Moslims geconstateerde „hongersnooden", maar denke liever aan hetgeen op pag. 252 van het hierboven aangehaalde werk van Depont et Coppolani staat aangegeven:

„Cependant, l'action des agents des confréries religieuses est aujourd'hui manifeste. Non seulement ils pressurent (uitmergelen) leurs adeptes, mais ils s'opposent systématiquement à tout progrès, à toute innovation.

„De là, stagnation de la richesse publique et, comme conséquence inéluctable, appauvrissement de la population indigène et diminuation inquiétante dans le rendement des impôts."

Zou het niet zaak zijn, eens in deze richting te zoeken naar de oplossing van het vraagstuk der „oeconomische inzinking" van Java?

Droge zomers als die van 1904 en nachtvorsten als in October jl. veroorzaken ook in Europa aan den kleinen landbouwer groote schade, doch leiden nooit tot directe geldelijke offers van staatswege.

Op het eeuwig groene, vruchtbare Java, dat nog onlangs in zoo hooge mate de bewondering opwekte van den Hindoe-vorst van Kapoerthala (Pendjab, Lahore), waar eeuwig door geoogst wordt en de doodslaap des winters onbekend is, waren in de laatste jaren geldelijke hulpverschaffing en reliefworks schering en inslag, zonder nog te spreken van de ontzaglijke sommen voor afschrijving van landrente wegens misgewas en braak liggen der gronden, waarop in de praktijk controle evenmin mogelijk is.

Ook hierbij kan ik de gedachte aan „cijns" aan de stille kracht niet onderdrukken.

Dertig jaren hielp ik in lagere en hoogere rangen Java medebesturen.

Nooit zag ik er „ellende" in den zin dien wij Westerlingen daaraan hechten.

Wel hoorde ik spreken van „reliefworks", waarbij pressie moest worden uitgeoefend om de menschen er heen te krijgen, al was het maar alleen om diegenen die ze voorstelden, geen mal figuur te doen slaan.

Wel moest ik officieel gerapporteerde „hongersnooden" tot hunne ware proportie terugbrengen en qualificeeren als „Aprilgrappen" (in 1901).

En evengoed als een Hindoe-jongleur eens in mijne tegenwoordigheid een manggapit zich liet ontwikkelen tot een vruchtdragend boompje, evengoed blijf ik het bij analogie mogelijk achten, dat de „Grobogan-hongersnood van 1901" het werk was van Hindoe-Moslims door middel van goeroes, fakirs, kere en al den aankleve van dien (qadria), kortom het geheele arsenaal der „stille kracht" onder „hoogere leiding" (nagchabendia).

En evenmin als de Mikado acht slaat op de tienduizenden menschenoffers, die de inname van Port-Arthur eischt, evenmin hield die „hoogere leiding" rekening met de honderden slachtoffers, die in de lazaretten van Grobogan „ellende" moesten simuleeren, noch met de reukzenuwen van den geachten afgevaardigde van Enschedé, die er zijn neus in stak.

Waarachtige „hongersnooden" laten jaren lang onuitwischbare sporen na en dit was in Grobogan blijkbaar niet het geval.

Steeds zullen wij Westerlingen **dupe** blijven van den Aziaat, en zulks te eerder, waar een edel hart en een hoog ontwikkeld humaniteitsgevoel, dat ons eerbied afdwingt, bij den Westerling predomineerden.

RENKUM, 8 November 1904.

De oud-resident van Madioen:
DONNER.

VI.

's-GRAVENHAGE, den 6en December 1904.

DEPARTEMENT VAN KOLONIËN.
LITT. A[1]. No. 10.

Aan
den Heer J. J. Donner, Oud-Resident van Madioen
te Renkum.

Ik heb de eer U bij deze mijn dank te betuigen voor de toezending van uw opstel over de cijnsplichtigheid van Nederlandsch-Indië aan Paganisme en Islam, onder opmerking, dat ik met waardeering heb kennis genomen van Uw besluit om Uwe beschouwingen niet in de pers te ontwikkelen.

De Minister van Koloniën:
IDENBURG.

VII.

RENKUM, 1 Mei 1905.

LETT. B.
BIJLAGE:
EEN AFSCHRIFT.

Aan Zijne Excellentie
den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, enz.
te Buitenzorg.

EIGENHANDIG.

Oorspronkelijk bestemd om overhandigd te worden aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën, voor het geval ik zou gehoord worden in de zaak van den gewezen assistent-resident van Ngawie P. J. F. van Heutsz, veroorloof ik mij thans, Uwer Excellentie ingesloten eerbiedig aan te bieden een document, dat zoowel in verband met de dagteekening die het draagt, als met den inhoud ervan, bij de beoordeeling dier zaak van belang zou kunnen zijn, namelijk een eensluidend afschrift van mijn schrijven gedagteekend Renkum 28 Juni 1903, gericht aan mijn ambtsopvolger, in antwoord op diens verzoek om inlichtingen.

De oud-resident van Madioen:

DONNER.

RENKUM, 28 Juni 1903.

Waarde Heer Boissevain,

Dezer dagen ontving ik uw schrijven van 21 Mei jl., dat mij weder geheel verplaatste in de moeielijkste periode van mijn leven, namelijk mijn Madioen-tijd van Augustus 1901 tot 4 April 1903. Voorzeker waren de jaren 1898 (kroningsjaar), 1899 en 1901 ook zeer moeielijk, doch het ging steeds crescendo en als ik te Madioen gebleven was, zou ik er bij neergevallen zijn.

Zeer zeker heb ik uw gewaardeerd schrijven van 12 April jl. uit Toeloengagoeng ontvangen en verheugde mij daarin de erkenning te zien van mijn streven om steeds correct te zijn. Ik mocht U niets zeggen, evenmin als ik den Regent van Ponorogo ooit iets gezegd heb van mijn voorstel, hem Adipati te maken (geh. miss. 2 April '03 No. 75/g) en den Fiskaal om hem tot Regent van Banjoewangi te verheffen (geh. miss. 18 Febr. '03 No. 33/g).

Zwaar gevatte koude belette mij uw schrijven nog van uit Padang te beantwoorden en eenmaal in volle zee, souffreerde ik tot den huidigen dag aan zekere aversie van den inktpot. Zooals U bekend is, ben ik geen bewonderaar van den regent van Ponorogo. Toch acht ik het tegenover de Broto-kliek een politieken eisch, hem Adipati te maken.

Wat uw pas ontvangen schrijven betreft, ben ik in staat de door U gestelde vragen met bijna absolute juistheid

te kunnen beantwoorden. Duidelijkheidshalve stel ik de verklaringen van van Heutsz en van mij naast elkander.

(Een gedeelte weggelaten, als dragende een zuiver persoonlijk karakter.)

Verder doet gij mij nog een vraag in verband waarschijnlijk met de verhouding tusschen van Heutsz en Oetoyo, namelijk: Of ik Oetoyo eens zou gezegd hebben, zich maar alleen te wijden aan oeconomische vraagstukken en zich maar buiten politiezaken te moeten houden.

Dit eischt toelichting.

In Augustus 1901 verkreeg ik de vaste overtuiging, dat de serie kampak-partijen, begonnen op 2 December 1900 te Temoeloes, een politiek karakter droeg.

Tot dat tijdstip had ik zulks slechts vermoed. Nooit had ik moeilijker taak dan op den dag van 31 Aug. 1901, toen ik Ridder v. d. Ned. Leeuw werd en met de assistent-residenten van Ngawie en Magetan en enkele getrouwen de maatregelen beraamde om die politieke rustverstoringen, alleen ten doel hebbende te terroriseeren, den kop in te drukken. Bij mijne geheime rapporten van 5 Sept. '01 Nos. 77/g en 78/g prevenieerde ik de Regeering en Procureur-Generaal. Laatstgenoemde approuveerde onmiddellijk de door mij genomen maatregelen bij zijn missive d. d. 9 Sept. No. 1848 en gaf mij zelf een pluimpje. Regeering zei niets.

Bij telegram d. d. 9 Sept. rapporteerde ik aan G.-G. het succès mijner maatregelen en vroeg geen soldaten, geen geld, geen politiedienaren, niets van dat alles! Alleen uitte ik een noodkreet om een . . . . secretaris!

Men zond mij . . . . . van Heutsz, mij totaal onbekend. De man was destijds zeer overspannen om redenen van particulieren aard, waarmede ik niets te maken had; anders had de Regeering mij wel iets kenbaar gemaakt. Ik deed mijn plicht en was humaan, zooals de Regeering zelve is en ook van hare ambtenaren eischt. Herhaaldelijk gaf ik van Heutsz korte verloven ter regeling zijner particuliere zaken. Ook ik was overspannen en zonderde mij in October af in het koele Sarangan, waar ik mijn belangrijk rapport

van 8 Nov. 1901 No. 97/g samenstelde. Van Heutsz nam mij veel ander werk uit de hand. Wat ik gewerkt heb in dien tijd, kan de inventaris Broto-zaak u leeren. Regeering zei nog steeds niets. Eindelijk! Eindelijk! Na bijna 8 maanden wachtens kwam de geheime missive G.S. d. d. 3 April 1902 No. 123! Veel heb ik onder dat lange zwijgen geleden.

Mijn secretaris van Heutsz ging met verlof om in het huwelijk te treden, werd kort na zijn terugkomst ziek en ik bleef daarna de facto bijna zes maanden zonder secretaris.

In zijn brief van 5 Maart 1902 No. 22 vestigde Dr Snouck Hurgronje de aandacht op Oetoyo Resident De Vogel beval Oetoyo eveneens mede warm aan. Was het wonder, dat ik medeging?

Toch ben ik thans overtuigd, dat de keuze minder gelukkig is geweest, maar Patih Madioen (thans geknakt en verouderd) of Fiskaal daar veel beter op hun plaats zouden zijn geweest. Voor een dier beiden was de Broto-partij bang genoeg. Vandaar de verdachtmaking en vervolging à outrance dier beide inlandsche ambtenaren.

Hoe het ook zij, Oetoyo werd eind April benoemd en 30 April te Ngawie door mij beëedigd.

Ngawie, het laatste bolwerk van Broto, waar bijna alle inlandsche ambtenaren zonder onderscheid, dank zij het intimidatie-proces van Broto, exploiteerende het zwijgen der Regeering, de benoeming verwacht en gehoopt hadden van Broto's schoonzoon, wetende daardoor absolutie te zullen krijgen van hun schandelijk plichtverzuim in zake terrorisme 1901, — Ngawie, waar de staatsie-gamelans van Broto ten huize van den thans gepensionneerden Patih in gereedheid werden gehouden, om Broto's schoonzoon, den half idioten mantrie-kaboepaten van Magetan met vreugde te begroeten, — bleek spoedig een vruchtbaar terrein te zijn voor een vernieuwde actie. In den nacht van 4 op 5 Mei 1902 had dan ook de brutale kampak-partij van Plaossan ter hoofdplaats Ngawie plaats, waaraan alle inlandsche ambtenaren

feitelijk medeplichtig waren, weldra gevolgd door een nieuwe serie kampak-partijen met een onmiskenbaar politiek karakter.

Was het te verwonderen, dat ik in Juni telegrafische oproeping verzocht naar Buitenzorg om Gouverneur-Generaal persoonlijk op het gevaarlijke van den toestand te wijzen? Het mocht mij niet gelukken Z. Exc. te overtuigen.

Te Ngawie was onder die omstandigheden een krachtige hand noodig. Van Heutsz ging op mijn voorstel derwaarts om dien Augiasstal te zuiveren en dat zuiveringsproces heeft hij, steeds in overleg met mij handelende, met vaste hand doorgezet. Die eer komt hem ongetwijfeld toe en heb ik hem ook gegeven in mijn afscheidsspeech.

Zeer weinige, zelfs Europeesche ambtenaren hebben de geestkracht zich aan de suggestie en intimidatie, die van de Broto-kliek uitgaat, te onttrekken en Oetoyo toonde al heel spoedig die geestkracht te missen.

Was het vrees voor de Broto-partij, die ook in Solo talrijke aanhangers heeft? Ik voor mij geloof het zeker. Maar evengoed als ik in September 1901 de instructie der kampak-zaken aan mij trok, wegens totale onbetrouwbaarheid der Ngawische ambtenaren, evenzoo is zulks ook geschied ten opzichte van den diefstal Rambelje in April 1902 en de kampak-partij Plaossan op 4 Mei 1902, omdat deze zaken een politiek karakter droegen. Juist omdat er een politieke partij achter zat, is in die zaken zoo geïntrigeerd en geïntimideerd. Daarom moest Fiskaal verdacht gemaakt worden. Waar is, dat ik Oetoyo verzocht heb zich met die zaken niet in te laten, omdat hij pas was opgetreden en al heel spoedig blijken gaf onder den invloed te geraken van de Broto-creaturen: Djoyotenoyo, wedono Dero, patih, djaksa, wedono Ngrambé, enz., bijna allen sedert gepensionneerd of verwijderd

De politieke zaken na Mei 1902 zijn echter te Ngawie geïnstrueerd, omdat ik zekerheid had, dat van Heutsz zich niet zou laten intimideeren Intusschen was het reinigingsproces eerst kort vóór mijn vertrek afgeloopen (restte nog wedono Ngrambé) en hoewel niet bepaald door mij

bevolen, kon ik volkomen approuveeren dat, in afwachting van het eind van het zuiveringsproces, Van Heutsz persoonlijk zijn fort maakte van de politie en aan Oetoyo zooveel mogelijk de oeconomische zaken overliet. Dit is dus mijn antwoord op uw tweede vraag, dat ondanks mijn aversie voor den inktpot wel wat lang is uitgevallen, doch niet te lang, want als ik over Madioen begin, dan weet ik niet van uitscheiden. Daar heb ik een stuk van mijn leven laten liggen, ik bedoel, ben ik oud geworden vóór mijn tijd.

Dezer dagen schreef ik Henny.

Aangename herinneringen heb ik aan mijn samenwerken met hem.

Every inch a gentleman.

Mocht dit schrijven U ooit aanleiding geven, U op mij te beroepen, dan kunt gij er gerust gebruik van maken, maar zend het dan in afschrift of originali aan Z. Exc. den G.-G. Door conforme en vlugge beschikking op mijne talrijke en ingrijpende voorstellen van den laatsten tijd, heeft Z. Exc. getoond vertrouwen in mij te stellen en mijne overtuiging in allen gevalle te eerbiedigen.

Daarvoor ben ik Z. Exc. dankbaar.

Intusschen met onze beleefde groeten,

Steeds g. d. u.

(w. g.) DONNER.

RENKUM, Villa „Anna".

VIII.

Autosuggestie.

Met volkomen instemming nam ik onlangs kennis van het onder het hoofd „Koloniale politiek" voorkomende in het avondblad van *De Telegraaf* van 2 October jl., de strekking hebbende, dat het er veel van heeft, alsof de toonaangevende bladen op koloniaal gebied de meening zijn toegedaan, dat de gebeurtenissen op het gebied der wereldpolitiek, wier overweldigend karakter toch zoo duidelijk waarneembaar is voor hen die niet ziende blind willen zijn, onze hoogste belangen niet zouden raken.

Zulks is te meer te betreuren, omdat als een gevolg van deze verwaarloozing van de groote beteekenis der wereldgebeurtenissen, de publieke opinie op koloniaal gebied dikwijls dupe wordt van „autosuggestie", een verschijnsel waarbij oorzaak en gevolg onbewust met elkander worden verwisseld en geheel tegenstrijdige begrippen met elkander worden verward.

Dat echter niet alleen de publieke opinie, maar zelfs de autoriteiten, althans den schijn op zich laden, mede soms dupe te zijn van dit verschijnsel, moge hieronder worden aangetoond.

„Autosuggestie" met onbewuste verwisseling der begrippen „**macht**" en „**onmacht**", noem ik het verschijnsel, als een minister in 's Lands vergaderzaal plechtig verklaart, voortaan gewapend optreden te zullen voorkomen, als dat optreden niet bepaald onvermijdelijk is.

Het tegendeel zal geschieden, ja, moeten geschieden, omdat de doodsverachting en het blind fanatisme van het

Oosten, in steeds klimmende mate, gewapend optreden onvermijdelijk zullen maken, evenals het onvermijdelijk zal blijken nog meer geëxalteerde slachtoffers, waaronder vrouwen en kinderen, neer te schieten, n'en déplaise ons humanisten van het Westen.

„Autosuggestie" noem ik mede het verschijnsel, als door een landvoogd op 31 Augustus jl. in de zoogenaamde Indische troonrede waarschuwingen gericht worden aan Midden- en Zuid-Celebes, Badoeng, Ceram, Timor en Flores, die wijzen op een zelfbewust optreden, ten doel hebbende het brengen van vrede en rust als hechten grondslag voor mogelijke ontwikkeling van economische bloei en welvaart, waar in alle deelen van onzen uitgestrekten Indischen Archipel in steeds klimmende mate teekenen van **onwil**, **onrust** en **verzet** worden waargenomen.

Een blik op de wereldgebeurtenissen en vooral op hetgeen andere koloniale mogendheden, Frankrijk, Duitschland, Amerika en zelfs Engeland op dit oogenblik reeds ondervinden, zou eerder moeten leiden tot de erkenning, dat ondanks ingrijpen met den sterken arm, het verkrijgen van rust en vrede, dus pacificatie, niet alleen een onbereikbaar ideaal zal blijken te zijn, maar dat ons integendeel wacht een nog veel zwaarder worstelstrijd, een strijd à outrance, waarbij behoud van het status quo reeds als hoogst te bereiken zege zal moeten worden aangemerkt.

De boycotbeweging in Oost-Azië en Engelsch-Indië; de protestbeweging tegen de splitsing van het presidentschap Bengalen; het optreden van den Hindoe Chanemongam in Pondichery; het artikel „Boycottage avec compensation" in L'Européen van 12 Augustus; de beweging onder de Chineezen op Java; het regeeringstelegram van 16 September omtrent Zuid-Celebes, Timor, Flores en Nieuw-Guinea; de telegrammen omtrent Kenayan en de ontevredenheid in Djocja, n'en déplaise de artikelen in *De Nieuwe Courant* over Gedangan en Djocja; de in de laatste Koloniale Verslagen geconstateerde steeds toenemende

wanorde en onveiligheid op Java; de erkenning mede in het Koloniaal Verslag, dat de eerste verwijderde oorzaak der Gedangan-zaak moet gezocht worden in de actie der zoogenaamde mystieke orden in den Islam; de politieke rol welke die mystieke orden spelen over een gebied, ten Noorden begrensd door de lijn die Marokko met Tokio verbindt via Constantinopel, Tiflis, Bakoe, Turkestan, Mongolië en Mandsjoerije, welke lijn feitelijk de grensscheiding vormt tusschen het Westen en het Oosten en welk reusachtig gebied zich zuidwaarts uitstrekt tot den Zuidelijken Oceaan; het antagonisme tusschen het Westen en het Oosten, steeds gescheiden door een onmetelijk diepe kloof, waarvan de overbrugging een utopie zal blijken te zijn, en ten slotte het Engelsch-Japansche verbond met de in verband daarmede voorgenomen verheffing van Singapoera tot maritieme basis — vormen zoovele symptomen, die er ernstig op wijzen, ons vooral te wachten voor „autosuggestie".

In de op 31 Augustus j.l. door den wd. vice-president van den Raad van Nederlandsch-Indië uitgesproken rede werd geconstateerd, dat de economische toestand der inlandsche bevolking over het algemeen bevredigend was, gebrek zich niet voordeed en ook de toekomst zich niet ongunstig laat aanzien, een en ander bekroond door een toename der opbrengst van in- en uitvoerrechten en accijnzen over eerste semester 1905.

Daarmede is thans voorgoed een einde gemaakt aan het bakersprookje der „economische inzinking van Java", een dwangvoorstelling waarvan men thans niet meer hoort gewagen en zulks volkomen terecht, omdat zij in hoofdzaak mede gebaseerd was op „autosuggestie" van autoriteiten en toonaangevende pers, als een gevolg van het niet rekening houden met verschijnselen en stroomingen, ten nauwste verband houdende met de wereldpolitiek.

Het tendenzieuse overdrijven van- en het bewerken der publieke opinie in zake afkeurenswaardige toestanden in de Fransche en Duitsche en ook in onze koloniën (mo-

reele inzinking) door eene in koloniale aangelegenheden onmondige toonaangevende pers, kan mede in vele gevallen verklaard worden uit het verwaarloozen van verschijnselen en stroomingen, welke onvermijdelijk ontsnappen aan het waarnemingsvermogen van hen die krachtens hun verleden zich meer met binnenlandsche dan wel uitsluitend met Westersche politiek bezig hielden.

Voorts constateert Indische troonrede, dat pacificatie van Atjeh en Djambi, hoewel voortdurend waakzaamheid eischende, in die mate vooruitgegaan is, dat vermindering van troepenmacht aldaar zonder eenig bezwaar mogelijk is.

Laat ons ten opzichte van den vooruitgang der pacificatie van Atjeh innig hopen, dat althans hier geen „**auto-suggestie**" in het spel is.

RENKUM, 15 October 1905.

DONNER,
oud-resident Madioen.

TOELICHTING.

Naar mijne overtuiging is „Autosuggestie" de „clou" van het actueel wereldprobleem, ook op koloniaal gebied.(dus niet alleen ethische richting, dan wel politiek met of zonder hart).

„Autosuggestie" van het Westen als gevolg stel ik tegenover „Suggestie" door het Oosten als oorzaak.

[Zoet gekweel Oostersche (Japansche) diplomatie; idioot dwepen van den Westerling met Oostersche (Japansche) kunst en beschaving (?); actueele theosofische (Boedhistische) wereldstrooming; Boedhistisch réveil in Japan (vide *L'Européen* 21 October 1905 No. 203: La renaissance du boedhisme en id. van 10 Februari 1906 No. 219: Sympathies hindoues pour le Japon van Y. Konishi); actie der confréries muselmanes (Islam) als propaganda-middel tegen het Westen (Christenheid in ruimsten zin); het branden van wierook door gesalarieerde pers, enz. enz.]

„Autosuggestie" beschouw ik derhalve als een ziekte- of zwakteverschijnsel op intellectueel gebied van den Westerling, waarvan hij zoo spoedig mogelijk moet genezen worden om „het gezond verstand" weder te doen zegevieren. Een ziekteverschijnsel, dat de zaken in een geheel averechtsch licht plaatst, dat het fata morgana stelt in plaats van het panorama, het phantoom in plaats van de werkelijkheid; dat **zwart** maakt en calomnieert, wat **wit** is en zuiver **en** omgekeerd; dat oorzaak was van de zelfverblinding van Delcassé (6 Juni '05) en Lord Curzon (Lhassa!), die daarom ook vielen, evenals Balfour zal vallen, hoe hij ook tegenspartelt; omdat weldra (wanneer

de nevel der „autosuggestie" geheel zal zijn opgetrokken en „het gezond verstand" zal hebben gezegevierd) zal blijken, dat het Engelsch-Japansche tractaat een monstruositeit was van het kapitalisme der Chamberlains (vide „l'Angleterre et l'Impérialisme" van Victor Bérard en „l'Europe coloniale" van Henri Moreau contra Delcassé destijds).

„Autosuggestie" tegenover „Suggestie", deze **„Groote Antithese"** verklaart mede, waarom Vrede in het Oosten beteekent Oorlog in het Westen èn omgekeerd.

RENKUM, 15 October 1905.

DONNER,
oud-resident Madioen.

NASCHRIFT.

„Autosuggestie" verklaart, waarom een hooggeplaatst persoon met een edel hart en een hoogontwikkeld humaniteitsgevoel op 13 Juni 1902 te Buitenzorg, toen ik te vergeefs poogde hem te overtuigen, mij, militair knorrig, toevoegde: „Mijnheer! U waagt het mijne handelingen te critiseeren"; „Mijnheer! ik moet mij geweld aandoen om niet onder de bekoring te geraken van uw stijl."

„Autosuggestie" kan mede alleen verklaren, waarom op 8 Januari 1904 een hooggeplaatst persoon in Den Haag, toen ik beproefde hem te overtuigen, met Christelijke berusting de deur achter mij sloot en mij tot afscheid de woorden toevoegde: „Als u gelijk hebt, is het verschrikkelijk."

„Autosuggestie" kan alleen verklaren, waarom iemand, die pas met groote instemming der natie tot een hooge waardigheid was benoemd, op 24 Augustus 1904, nadat ik mijne denkbeelden zwart op wit had overhandigd en kortelijk mondeling had toegelicht, doch het ongeluk had daaraan ten slotte de woorden toe te voegen: „Excellentie!

als Port-Arthur valt, wordt uw positie ook onhoudbaar", met een wenk een eind maakte aan het onderhoud, waarschijnlijk omdat Z. Exc. vermeende met iemand te maken te hebben die „ontoerekenbaar" was.

Intusschen geeft Wright, Gouverneur der Philippijnen, het reeds op (zie *N. Rott. Cour.* 14 Oct. '05).

Ook Trotha's, Leutweins, Curzons èn Van Heutszen zullen in hetzelfde lot deelen.

Mijne beschouwingen over aanleiding Bali-expeditie.

Feiten, ontleend aan N. R. Ct.	Aanteekeningen.
April 1902: Vertrek gezantschap van Kloenkoeng naar Java om den G.-G. hulde te bewijzen.	5 Mei 1902. Vernieuwde actie Broto-partij (brandpunt Ngawie), zich uitende in nieuwe serie kampak-partijen met een onmiskenbaar politiek karakter. Juni 1902. Telegrafisch door mij oproeping verzocht naar Buitenzorg om G.-G. persoonlijk te wijzen op dreigend gevaar voor Madioen, ja, voor heel Java. 13 Juni 1902. Audientie bij Z. Exc. Rooseboom. Het mocht mij niet gelukken Z. Exc. te overtuigen. [1])
9 Juni 1902. Gezantschap door G.-G. ontvangen.	Deze wending, gegeven aan het karakter van de ontvangst van een gezant-

[1]) Resumé onderhoud hierachter. Dr.

Bij deze gelegenheid opgemerkt, dat Dewa Agoeng reden tot ontevredenheid had gegeven en gezondigd had tegen contract.

Immers drie misdadigers uit Gianjar waren naar Kloenkoeng uitgeweken en hadden daar een veilige schuilplaats gevonden. Ook was er een geschil hangende ten aanzien van de landstreek Abeansemal. Dit alles schriftelijk aan Dewa Agoeng meegedeeld. Deze vond geen aanleiding zijn gedragslijn te wijzigen.

12 Sept. 1902. Zending „Gelderland" en „Piet Hein" naar Kasoemba. Resident en controleur derwaarts vertrokken. Uitlevering geëischt van de drie misdadigers en regeling van grensgebied Abeansemal.

Dewa Agoeng geeft toe.

7 Oct. 1902. Schriftelijke overeenkomst tot schap van Dewa Agoeng, dat komt om hulde te bewijzen, getuigt al van heel weinig politiek beleid bij Regeering en hare adviseurs.

Treurig voorbeeld van onbewuste verwisseling der begrippen „macht" en „onmacht" (Autosuggestie).

Futiele quaestie drie misdadigers en grensquaestie Abeansemal blijkbaar aan machthebbenden ingeblazen door Broto-partij, die zoo sterk is in het verspreiden van valsche of tendenzieuse geruchten. Autoriteiten loopen er geregeld glansrijk in (adres Celebes!).

In plaats die inblazingen (dikwijls door middel van pamfletten, courantenberichten, brochures, dan wel valsche aanklachten) eenvoudig te deponeeren of te negeeren, zijn de machthebbenden zich gaan mengen in futiele quaestiën van zelfbesturende rijken, van wier inwendigen toestand en situatie men zoogoed als niets afweet.

Natuurlijk in schijn!

stand gekomen grensregeling. Goedgekeurd bij G.B. 12 April 1903 No. 5.

In 1903 sterft vorst Tabanan. Aan Regeering komt ter ooren, dat er weder een mesatia zou plaats hebben.

Controleur voor de politieke aangelegenheden naar Tabanan gezonden om zulks te voorkomen.

Vorst niet genegen om nu en in den vervolge mesatia achterwege te laten.

23/25 Oct. 1903. Zending „Gelderland" en „Koningin-Regentes" naar Tabanan.

Mesatia gaat toch door.

Ernstige ontevredenheidsbetuiging van G.-G. bij G.B. 7 Oct. 1903 No. 23.

Geëischt:

1°. Sluiting contract afschaffing mesatia;

2°. Zending gezantschap om vergiffenis te vragen.

Nieuw contract goedgekeurd bij G.B. 10 Maart 1904 No. 1.

Intusschen gebleken, dat Kloenkoeng en Badoeng Tabanan hadden gestijfd in verzet.

D. w. z. dat Regeering weer dupe wordt van tendenzieuse inblazingen van Broto-partij, exploiteerende de onbekendheid van Z.Exc. Rooseboom met Aziatische karakters en toestanden.

Tweede noodlottig voorbeeld van onbewuste verwisseling der denkbeelden „macht" en „onmacht" (Autosuggestie).

Waarom inblazing niet eenvoudig gedeponeerd, dan wel genegeerd?

Adviseurs, vooral hoofdadviseur, hadden wijzer moeten zijn!

Broto-partij (= anti-gouvernementeele partij = Panislamitische partij met Constantinopel als hoofdkwartier) wilde juist een conflict van Regeering met Panboedhisme, voor onzen

Mei 1904. Stranding Sri Koemala. Begin conflict Badoeng.

Inval Bangli in gouvernementslandschap Karangasem en afsluiting waterleidingen Gianjar.

Tabanan dreigt Singaradja af te loopen.

Overhaaste zending derwaarts van een compagnie infanterie.

14 Sept. 1906. Landing Bali-expeditie.

Archipel gepersonifieeerd in Dewa Agoeng Kloenkoeng (wong Modjopahit).

De list is schitterend gelukt.

Regeering eenmaal met glansrijk succès tegen Dewa Agoeng opgehitst, gaat het verzet thans natuurlijk steeds crescendo, bewust als de Dewa Agoeng zich is van den moreelen steun van Japan, China, Hindoestan, Tibet, Perzië èn . . . . Constantinopel en Marokko.

CONCLUSIE:

Bali-expeditie is in *Juni 1902* geprovoceerd door verblindheid vorige régime, dat het oor leende aan Machiavellistische inblazingen. Nederland en zijne schoone Koloniën zullen hiervan de noodlottige gevolgen moeten dragen.

NIJMEGEN, 21 September 1906.

De oud-resident van Madioen:
DONNER.

NASCHRIFT.

1 Nov. 1906. Bali-expeditie ontbonden.

Dank zij het beslist optreden van Gouverneur-Generaal Van Heutsz onzerzijds slechts geringe verliezen te betreuren.

Toch past geen juichtoon, want **Groote Antithese** (**Westen** contra **Oosten**) zal deze zege weten te converteeren in een moreel échec, evenals zulks te Algaciras (en Mürzsteg) het geval was. (Panislamisme [1]).

NIJMEGEN, 10 November 1906.

DONNER.

---

[1]) Panislamisme = Çoefi-islamisme.

RESUME ONDERHOUD met den Gouverneur-Generaal W. Rooseboom op 13 Juni 1902 te Buitenzorg, aangevende wat ik had willen zeggen.

(Gewoon gedrukt is hetgeen door mij gezegd is; gecursiveerd is hetgeen niet door mij gezegd is kunnen worden.)

Strijd vijf jaren.

Al mijne voorstellen gevolgd.

Desniettemin thans strijd en verzet heftiger dan ooit te voren.

Intriges, verdachtmaking van de enkele getrouwen die mij steunden, gehoond in Maleische en Europeesche pers.

Thans brandpunt van verzet in Ngawie, laatste bolwerk van Broto (staatsie-gamelan, wayang, P. J. F. van Heutsz, [1]) Oetoyo).

Dringend noodig mij plein pouvoir te geven, ja, dictatoriale volmacht.

Stelt Regeering daarvoor genoeg vertrouwen in mij?

Dwaalbegrip dat mijn strijd met Broto een personenstrijd zou zijn.

Neen, beginselstrijd.

Zie allerwegen op Java symptomen die wijzen op actie Broto (Soemedang), *Soekaboemi, Ngawie, Chineezen.*

Hoogst urgent dat geëgeerd worde.

Zaak terrorisme in Ngawie en Magetan met zaak Scheel Patjitan voor toepassing art. 47 R.R. voldoende (kaart, enz.).

---

[1]) Slachtoffer „Autosuggestie", vide Bijlage VII en VIII. Dr.

Zoo niet, dringend noodig onderzoek, zich uitstrekkende over groot deel Java.

Deze taak onmogelijk te combineeren met residentschap Madioen.

Totnogtoe locaal door mij vervuld, doch ten koste van mijn eigenlijken werkkring.

Aan wien op te dragen?

Hiervoor noodig groote scherpzinnigheid, combinatievermogen, natuur van een detective en vooral kennis geschiedenis van Java.

Verzoek deze aangelegenheden te mogen bespreken met Leden Raad van Indië, met Dr. Snouck Hurgronje en Procureur-Generaal.

Voor de opmaking den avond te voren (12 Juni 1902).

DONNER.

Het Panislamisme in onze Koloniën.

In zijne op 23 Januari j.l. door Prof. Dr. C. Snouck Hurgronje uitgesproken inaugureele rede betoogde deze geniale geleerde, die op wetenschappelijk gebied terecht eene Europeesche vermaardheid geniet, dat door middel van den geestelijken kabel, die Mekka thans direct met onzen Archipel verbindt, het „vermetel" mystiek pantheisme der Çoefi's, die in Mekka hun leer zorgvuldig verborgen weten te houden voor de ketterjacht der officieele theologen, in onzen Archipel allengs op den achtergrond zou zijn gedrongen.

Waar ongeveer gelijktijdig, thans weer te Berbek, de feiten bovenaangehaalde bewering logenstraffen, mag de eerbied, dien ik koester voor een geleerde als Prof. Dr. C. Snouck Hurgronje, die in wetenschappelijke vorming, kunde en talent zoo ver boven mij verheven staat, mij niet weerhouden hem openlijk te weerspreken op het eenige gebied waarop ik mij met hem durf meten, namelijk op dat van Indische bestuurszaken.

Wat Prof. Dr. C. Snouck Hurgronje verkondigt, moge de officieele waarheid zijn, maar in de werkelijkheid is het juist andersom en moeten de onmiskenbare teekenen van onwil, onrust en verzet, die in steeds klimmende mate in onzen Archipel worden waargenomen en de talrijke expeditiën, die daarvan in de laatste jaren de onvermijdelijke gevolgen waren, integendeel uitsluitend op rekening gesteld worden van een verhoogde actie der

Çoefi's, met hunne „on-Arabische, Inlandsche en niet-inheemsche leerstellingen".

Niet de zuivere Islam van uit Mekka levert voor onzen Archipel het groote gevaar op, maar wel de leer der Çoefi's, der zoogenaamde mystieke genootschappen van den Islam, die onbedwingbare stuwkracht van het Panislamisme met Constantinopel (en **niet** Mekka) als lichtbron, die alles overweldigende vloedgolf, wier uitwerking, onder tallooze vormen, waarneembaar is over een reusachtig gebied, ten Noorden begrensd door de lijn die Marokko met Tokio verbindt via Constantinopel, Turkestan, Mongolië en Mandsjoerije en dat zich zuidwaarts uitstrekt tot den Zuidelijken Oceaan, geheel Afrika en Azië omvattende.

De zuivere Islam dient daarbij slechts als étiquette om het pantheïsme, dan wel het fetichisme der lading te dekken.

Behalve den geestelijken kabel die Mekka langs directen weg met ons Indië verbindt en waarop Prof. Dr. C. Snouck Hurgronje het zwaartepunt meent te moeten leggen, bestaan er toch nog tal van andere geestelijke kabels, die uit een historisch en vooral politiek oogpunt vrijwat belangrijker zijn.

Langs den geestelijken kabel Hindoestan, Cambodja, Patani, Djohor, Pedjadjaran, Modjopahit, waarvan de steunpunten tot den huidigen dag als Hindoe-monumenten, niet alleen door de inheemsche bevolking, maar zelfs van gouvernementswege nog in hooge eere worden gehouden, bereikte zoowel het Hindoeïsme als zooveel eeuwen later het Çoefi-Islamisme, onzen Archipel en waar de stroomspanning der geestelijke hoofdkabels Tokio-Constantinopel (Panboedhisme) en Constantinopel-Indië (Panislamisme) sedert 1894 [1]) steeds in intensiteit toenam, is het niet te verwonderen dat zich in den kabel Hindoestan-Cambodja-Djohor-Java [2]) onrustbarende inductie-stroomingen openbaarden.

En waar Prof. C. Snouck Hurgronje zelf constateert,

---

[1]) Simonoseki.

[2]) Leer „Sjataria".

dat bij de Polynesische volkeren „een vermetel mystiek pantheïsme schering en inslag vormt, zoowel van het volksgeloof als van het geleerde denken", behoeft het geen verwondering te baren, dat de Polynesische Çoefi's de „revival" in hun leer als politiek propagandamiddel der Aziatische wereldstroomingen onder hegemonie van Japan, ook zorgvuldig wisten verborgen te houden voor den eenigen officieelen (theoloog) adviseur der Indische Regeering.

En waar die eenige officieele adviseur, door drie opvolgende Gouverneurs-Generaal, ook in zuiver bestuurszaken, omhangen met den mantel van het onfeilbaarheidsdogma, de Polynesische Çoefi's, de niet-officieele geestelijkheid, die in het hart der bevolking leeft (kjais, goeroes), van zijn hoog wetenschappelijk standpunt, met zekere geringschatting van het populaire, steeds beschouwde als verkondigers van quasi-onschuldige kettersche leerstellingen en dwalingen, waarvoor de „ware Moslim" medelijdend de schouders optrekt, zoo volgen hieruit, krachtens de wet van actie en reactie, onverbiddelijk de volgende conclusiën:

I. dat de geestelijke en vooral politieke actie der Polynesische Çoefi's (goeroe tarekat), in conniventie met hunne dikwijls hooggeplaatste adepten, waaronder regenten en hoogadellijken, voor den eenigen in de oogen der Indische Regeering gezaghebbenden officieelen (theoloog) adviseur, even goed werd verborgen gehouden als zulks in Mekka het geval was met de leer der Çoefi's ten opzichte van de officieele theologen aldaar.

II. dat die eenige officieele adviseur der Indische Regeering dientengevolge jaren lang, onbewust en ondanks zichzelf, optrad als Regelaar en Zuiveraar van het geloof (Islam), Propagandist voor den Islam en **Protector** van het **Panislamisme**.

NIJMEGEN, 5 Februari 1907.

De oud-resident van Madioen:
DONNER.

XI.

Het Panislamisme in de wereldpolitiek.

MOTTO: Steeds zullen wij Westerlingen dupe blijven van den Aziaat, enz. [1]) Dr.

Dr. Von Rosen in Marokko begaat dezelfde fouten als Dr. C. Snouck Hurgronje als adviseur in bestuurszaken bij ons beging.

Als adviseur voor de Oostersche politiek van Duitschland steunde ook Dr. Von Rosen onbewust het Çoefiislamisme (= Panislamisme), daarbij uit het oog verliezende dat Panislamisme (Abdulhamid, Raisoeli, Moelaihafid, c. s.) en Islam (Cheick el Islam Mekka, Abdulazis c. s.), Chalifaat en Cherifaat nooit te concilieeren zullen zijn en dat het gevaar voor het Westen niet ligt in Mekka, maar wel in Constantinopel met Djerboeb, Kaïro en Mogador als „boutons électriques" voor het plotseling opkomen van een alles overweldigende vloedgolf van het Panislamisme. [2])

Het bovenstaande stemt trouwens volkomen overeen met Dr. A. Kuyper's beschouwingen omtrent een mogelijk samengaan der drie monotheïstische godsdiensten in de aanstaande onvermijdelijke worsteling tusschen het Westen

---

[1]) Vide slot Bijlage V.

[2]) Vide: *La Revue de Paris* van 1 April 1906: „de Mogador à Casablanca" van Victor Bérard, pag. 666 en Eugène Jung: Les puissances devant la révolte arabe, la crise mondiale de demain. Paris, Hachette & Co. 1906.

en het Oosten (vide: „Om de oude wereldzee" pag. 22).

Het Panislamisme, krachtens hetzij etnographische, hetzij spiritueele affiniteit (leer Çoefi's), per se gerugsteund door China en Japan, zal in dien strijd zich eeuwig tegen het Westen keeren.

De Islam daarentegen zal zich tevreden stellen met „l'Arabe pour les Arabes" als hoogste ideaal en daardoor geen, of althans geringer, gevaar opleveren voor het Westen, evenmin als het zuiver Boedhisme van Lhassa.

De Oostersche politiek van Engeland in de Perzische golf (Koweit, Mascate, Nedjz), steunende het Cherifaat en die van Frankrijk in Algerië onder Cambon, voorgelicht door bekwame, in de praktijk gevormde mannen als Depont en Coppolani [1]) en steeds rekening houdende met de uitspraken [2]) van den Cheick el Islam van Mekka, was oneindig verstandiger dan die van Duitschland, geïnaugureerd in 1894 [3]) met de bekende woorden: „Je suis l'ami des trois cents millions muselmans du globe", waarbij geheel vergeten werd, dat Islam en Panislamisme twee fel tegen elkaar inwerkende stroomingen zijn. [4])

De ontgoochelingen voor de Europeesche diplomatie na Mürzsteg, Algaciras, het Engelsch-Japansche verbond en Portsmouth, moeten dan ook beschouwd worden als reflexen van deze kortzichtige politiek, waarvan Moekden, Port Arthur en Tsjoesjima de indirecte gevolgen waren en wier apologie alleen moet worden gezocht in Duitschlands oeconomische en commercieele belangen bij Bagdad-lijn.

In het belang van den Vrede in het Westen (Wereldvrede zal eeuwig een utopie blijven) zullen èn Nederland èn Duitschland hun Oostersche politiek in overeenstemming dienen te brengen met het op zoo gunstig tijdstip gepubliceerde „regeerprogramma" van den Gouver-

---

[1]) Vermoord Dakar 1905.

[2]) Fetoua.

[3]) Te Damascus.

[4]) Vide: Victor Bérard, Turcs et Arabes, *Revue de Paris* 1 Juni 1906.

neur-Generaal Van Heutsz, terecht aanbevelende: een gemodereerde, contemplatieve politiek ten opzichte van den Islam, onder wetenschappelijke leiding, doch daarentegen
* krachtig in de praktijk een*optreden tegenover het Panislamisme, waar het zich op een aan het Nederlandsch gezag (het Westen) vijandige wijze uit.

En daarom zal steeds waar blijven wat ik, betreffende het Aziatisch gevaar, aan het slot mijner Korte Nota, op 24 Augustus 1904 in Den Haag in persoon overhandigd aan den Gouverneur-Generaal van Heutsz, reeds neerschreef:

„De koloniale mogendheden, Engeland incluis, zullen ten slotte gedwongen worden om gezamenlijk krachtdadig op te treden ter bezwering (indien nog mogelijk?) van het ontketende gevaar.

„Het initiatief daartoe zou gevoegelijk van een kleine mogendheid als Nederland kunnen uitgaan."

Intusschen heeft Washington feitelijk reeds den strijd „om de nieuwe wereldzee" aangebonden, doch zal daarbij onvoorwaardelijk op den steun van oud-Europa moeten kunnen rekenen, wil een tweede Tsjoesjima voorkomen worden.

Reeds te Rio-Janeiro was er sprake van een complot tegen Armada.

Te Buenos-Ayros (Argentinië), een der ideaalstaten waarheen de onverbeterlijke utopist W. Stead zijn „pélérinage de la paix" wilde richten, brak onverwachts een ernstige politieke crisis uit.

Te Tokio en in het Verre Oosten heerscht groote gisting.

Daarom zou het gezond verstand eischen de Armada den steven te doen wenden naar Singapore (vide „Weltkarte").

NIJMEGEN, 5 Februari 1908.

De oud-resident
DONNER.

XII. NIJMEGEN, 20 Mei 1908.

LETT. C.
BIJLAGEN: VIER.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Koloniën
te 's-Gravenhage.

EIGENHANDIG.

Bij uw wederoptreden aan het hoofd van het Departement van Koloniën, veroorloof ik mij Uw Excellentie, ten vervolge van dezerzijdsch schrijven d. d. 8 November 1904 Lett. B, ingesloten eerbiedig aan te bieden de navolgende bescheiden, aangevende mijne hoofddenkbeelden op Koloniaal wereldpolitiek-gebied:

I. Afschrift mijner Korte Nota op 24 Augustus 1904 te 's-Gravenhage in persoon overhandigd aan den Gouverneur-Generaal Van Heutsz;

II. Mijn opstel „Het Panislamisme in onze Koloniën", gedagteekend Nijmegen 5 Februari 1907, toegezonden aan het toenmalig Kamerlid A. S. Talma, alsmede aan enkele geestverwanten;

III. Mijn opstel „Het Panislamisme in de wereldpolitiek", gedagtee end Nijmegen 5 Februari 1908, toegezonden aan Prof. Dr. A. Kuyper;

IV. Een „Weltkarte", houdende proeve eener graphische voorstelling der Wereldantithese, Westen contra Oosten, ter toelichting der bijlagen bedoeld sub II en III, en waaruit tevens kan blijken:

1°. Waarom de Haagsche Vredesconferentie onvermijdelijk moest leiden tot teleurstellingen en waarom een arbitrage-verdrag nimmer een mondiaal karakter kon dragen;

2°. Waarom Gouverneur-Generaal Van Heutsz in de toonaangevende pers te onrechte werd beschuldigd van imperialistische neigingen, terwijl de zich steeds uitbreidende militaire actie onder zijn bewind integendeel diende

gequalificeerd te worden als volkomen gewettigde noodweer;

3°. Waarom hoogstaande figuren als Van Daalen moesten vallen als slachtoffer van laster en intrige (perscampagne door middel van „Wekker"- en „Brooshooft"-**pamfletten**; **quasi**-kasdiefstal Koetaradja, blijkbaar te Langsar in scène gezet door ex-sultanpartij om tegen Gouverneur Van Daalen te worden uitgespeeld!).

De oud-resident van Madioen:
DONNER.

Naschrift.

4e. Waarom de maçonnerie, van haar hoog altruïstisch standpunt de kracht onderschattende der Groote Antithese, onbewust een ontzenuwenden invloed uitoefent op het Westen, in diens volkomen gewettigd, ja, plichtmatig verweer tegen het in den jongsten tijd met ontembare kracht en teugellooze onstuimigheid opdringend Oosten.

Nijmegen, 16 Maart 1909

Donner

Hier bevindt zich een uitklapvel

Boek:
Sign. van het origineel: 974 D 64
Signatuur microvorm: NBM Nr 30892
Moedernegatief opslagnummer: MM03B- 100863

Uitklapvel:
Aantal: 1
Moedernegatief opslagnummer: MM03B- 100864
Positie in boek: eind

ERRATA

Bladz. 3 r. 7 v. o. staat: „gareleeg"; lees: „garebeg".
„ 11 r. 8 v. o. lees: „ontwikkelen van *een terrorisme* over een complex"; de gespatieerde woorden zijn uitgevallen.
„ 21 r. 7 v. b. en r. 18 v. b. staat „magong"; lees: „magang".
„ 24 r. 16 v. o. staat: „moeten"; lees „moesten".